

KRZYSZTOF STRYJKOWSKI

ORCID [0000-0002-9740-8816](https://orcid.org/0000-0002-9740-8816)

kstryjkowski@poznan.ap.gov.pl

(Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Archiwum Państwowe w Poznaniu)

OD PRAW REWOLUCJI DO KODEKSU DZIEDZICTWA (PRZEMIANY FRANCUSKIEGO PRAWA ARCHIWALNEGO)

Słowa kluczowe: francuskie prawo archiwalne, archiwa francuskie, dziedzictwo kulturowe Francji, ochrona dóbr kultury we Francji

Streszczenie

Francja to kraj w którym powstały pierwsze nowoczesne archiwa. Funkcjonowanie tych placówek zostało wsparte przepisami prawnymi, które regulowały zarówno ich organizację jak i proces udostępniania zgromadzonych archiwaliów. Z rozwiązań francuskich korzystało i nadal korzysta wiele służb archiwalnych całego świata. Echa francuskich przepisów odnajdujemy również w polskiej ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Obowiązujące obecnie we Francji prawo archiwalne zostało włączone do Kodeksu Dziedzictwa, w którym znalazły się i pozostałe przepisy regulujące ochronę i postępowanie z dobrami kultury.

KRZYSZTOF STRYJKOWSKI

ORCID [0000-0002-9740-8816](https://orcid.org/0000-0002-9740-8816)

kstryjkowski@poznan.ap.gov.pl

(Adam Mickiewicz University in Poznań, State Archives in Poznań)

FROM REVOLUTIONARY RIGHTS TO THE HERITAGE CODE (CHANGES IN FRENCH LAW ON ARCHIVES)

Keywords: French law on archives, French archives, French cultural heritage, protection of cultural assets in France

Abstract

France was the first country to establish a system of modern archives. The functioning of such facilities was supported by legal provisions to regulate both their organisation and the process of sharing the archival materials. The French solutions have been used by many archival services all around the world. The echoes of French provisions can also be found in the Polish Act on National Archival Resources and Archives. The current French law on archives was included in the Heritage Code, which encompasses other provisions regulating the protection and handling of cultural assets.

Organizacja archiwów, budowanie ich zasobu i zasady jego udostępniania, a także okresy przechowywania poszczególnych rodzajów dokumentacji są zazwyczaj uznawane za najistotniejsze zagadnienia, które rozstrzygać powinno ustawodawstwo dotyczące archiwów i postępowania z dokumentacją¹. Z pewnością zagadnienia takie traktować należy jako fundamentalne dla funkcjonowania instytucji archiwalnych. Wychodząc z takiego założenia, Komitet Wykonawczy Międzynarodowej Rady Archiwów jeszcze w ubiegłym wieku ustanowił Komitet Prawa Archiwalnego². Szeroko rozumiane prawo archiwalne obejmuje jednak swoim zakresem zdecydowanie więcej zagadnień, nie zawsze funkcjonujących w przedstawionym wyżej zakresie. Jednym z niewielu miejsc, gdzie znaleźć można próbę zdefiniowania prawa archiwalnego, jest międzynarodowy portal archivistów frankofońskich PIAF. Jego staraniem, na stronie domowej, uruchomiono internetowy, dostępny online, kurs podstawowy archiwistyki. W jednej z jego części, zatytułowanej „Dlaczego potrzebujemy prawa archiwalnego?”, przedstawiono próbę zdefiniowania, czym jest prawo dotyczące archiwów. Według niej, w ustawie o archiwach powinny być uwzględnione trzy podstawowe kwestie. Po pierwsze: określić należy przedmiot materialny objęty prawem, z założeniem, że dokumenty urzędowe powstające w wyniku świadczenia usług publicznych stanowią własność państwa lub właściwych organów; ich ochrona, likwidacja i zbywanie, jako majątku państwowego, jest zatem kwestią prawa. Po drugie: wymaga sprecyzowania, czym jest instytucja archiwum, mając na uwadze, że odpowiedzialność za zachowanie pamięci o narodzie spoczywa na państwie (lub na państwie federalnym i krajach związkowych w wypadku federacji), które powierza wykonywanie tej odpowiedzialności archiwom. Utworzenie i określenie kompetencji wspomnianych instytucji (jak każdej innej instytucji publicznej) jest kwestią prawa. Trzecia kwestia odnosi się do praw obywateli: od około półtora wieku wszystkie kraje, które przyjęły system archiwalny, przestrzegały zasady publicznego dostępu do archiwów, czasem tylko dla uczonych. Z oczywistych powodów (bezpieczeństwo narodowe, ochrona prywatności itp.) nie wszystkie archiwa są natychmiast ujawniane. Dopiero po pewnym okresie mogą być przedmiotem powszechnego udostępnienia.

¹ W literaturze, a przede wszystkim w słownictwie archiwistycznym, nie znajdziemy zdefiniowanego terminu „prawo archiwalne”. Nie ma go w *Polskim Słowniku Archiwalnym*. We francuskiej wersji Wikipedii pod hasłem tym znajdziemy tylko informację, że „...We Francji prawo archiwalne podlega przepisom prawnym i rozporządzeniom ministerialnym obowiązującym na całym terytorium kraju” („...En France, le droit archivistique est régi par des dispositions législatives et des décrets ministériels applicable sur l'ensemble du territoire national”), https://fr.wikipedia.org/wiki/Droit_archivistique_en_France [dostęp: 1.12.2020].

² Na aktualnej stronie domowej Międzynarodowej Rady Archiwów (dalej: MRA) – ica.org – nie ma dzisiaj żadnych informacji dotyczących jego działalności. Ślady funkcjonowania odnajdujemy natomiast m.in. w czasopiśmie MRA „Janus”, gdzie ukazał się sygnowany przez tenże Komitet (CIA/Comité de droit archivistique) tekst zatytułowany: *Principes directeurs pour une loi sur les archives historiques et les archives courantes [Articles indispensables sur la législation archivistique]*. Zob.: „Janus” 1997, z. 1, s. 117–124.

Jeżeli jakiegokolwiek poszukiwania w archiwach wymagają zezwolenia właściwych organów, wykonanie tego przepisu może obyć się bez tekstu zatwierdzonego przez władzę ustawodawczą: na podstawie rozporządzenia, zarządzenia lub decyzji organu wykonawczego. Z drugiej strony, jeżeli dostęp do archiwów stanowi prawo obywatelskie, to do ustawodawcy należy uznanie go zarówno w prawie archiwalnym, jak i w ustawach o przejrzystości informacyjnej lub administracyjnej, a także określenie jego granic³. Okazuje się zatem, że prawo archiwalne powinno być rozpatrywane w kontekście wielu innych przepisów, które tylko na pierwszy rzut oka mają niewielki wpływ na archiwa i ich zasoby. Tak bardzo szerokie potraktowanie kwestii archiwalnych oraz dokumentacji wymagałoby przeto zbyt wiele miejsca. W tekście niniejszym ograniczono się zatem do przedstawienia jedynie okoliczności powstania najważniejszych norm prawnych oraz rozwiązań szczegółowych, które wywierały i nadal wywierają wpływ na francuską dziedzinę archiwalną.

Archiwa francuskie przeszły długą drogę, a sam kraj należy do pierwszych państw, w których placówki te otrzymały należną im rangę, co przejawiało się także w formie ustalenia norm prawnych dotyczących ich organizacji oraz zasobu. Pojawienie się pierwszych archiwów o charakterze instytucji publicznych, podobnie jak przepisów prawnych regulujących ich działalność, związane jest z wydarzeniami rewolucji francuskiej. Dnia 29 lipca 1789 r., a więc już dwa tygodnie po wybuchu buntu, Zgromadzenie Narodowe powołało własną służbę archiwalną, która od 12 września 1790 r. stała się podstawą do założenia Archiwum Narodowego⁴. Kilka dni wcześniej, 7 września 1790 r., Ludwik XVI podpisał dekret dotyczący organizacji i systemu archiwów państwowych. Przekształcenie archiwum Zgromadzenia Narodowego w Archiwum Narodowe było aktem powołującym pierwsze archiwum nowego typu. Zgromadzenie Narodowe wykazało też zainteresowanie należytym zabezpieczeniem i przechowywaniem własnej dokumentacji. Dekret stanowił, że Archiwum to „Depozyt wszystkich aktów ustanawiających konstytucję królestwa, jego prawo publiczne, rozdzielony na działy”⁵. Rzeczywistym organizatorem Archiwum był Armand-Gaston Camus, który od 14 sierpnia 1789 r. pełnił funkcję archiwisty Zgromadzenia Narodowego, a od 23 lipca 1800 r. został mianowany strażnikiem Archiwum Narodowego (był nim aż do swojej śmierci 2 listopada 1804 r.⁶). Ustawą z 5 listopada 1790 r., podjętą po zniesieniu opactw i zakonów, postanowiono, że archiwa zgromadzeń przejdą na własność państwa i zostaną zdeponowane w głównych miastach dystryktów (przyszłych

³ Module 3, section 1 : Pourquoi faut-il une loi sur les archives ? Marie-Françoise LIMON-BONNET Version 13/10/09, http://www.piaf-archives.org/sites/default/files/bulk_media/m03s1/co/03section1_web.html [dostęp: 20.08.2020].

⁴ *La pratique archivistique française*, sous la direction de Jean Favier, Paryż 1993, s. 33.

⁵ Zob. B. Galland, *L'archivistique française à l'épreuve du temps*, „Archives” 2002–2003, vol. 34, nr 1 i 2, s. 120.

⁶ Producteur d'archives Camus, Armand-Gaston (1740–1804), https://www.siv.archives-nationales.culture.gouv.fr/siv/rechercheconsultation/consultation/producteur/consultationProducteur.action?notProdId=FRAN_NP_050391 [dostęp: 12.10.2020].

departamentów)⁷. Krok ten wywarł też znaczący wpływ na utworzenie sieci archiwów publicznych we Francji. W tym miejscu przypomnieć należy, że w dobie rewolucji, w dokumentacji znajdującej się w posiadaniu wielu instytucji oraz osób, dokonano znaczących zniszczeń. Motywem ich była najczęściej chęć wymazania z pamięci nie tylko praw przynależnych feudałom. Jedną z najbardziej znanych akcji niszczenia dokumentów była realizacja zalecenia Zgromadzenia Ustawodawczego dotyczącego spalania dokumentów arystokracji francuskiej. Ten barbarzyński akt (usankcjonowany przepisem) odbył się na placu Vendôme w Paryżu 12 marca 1792 r. w obecności ówczesnych autorytetów i ku wielkiej radości asystujących tłumów. Podobne działania nakazano przeprowadzić także na prowincji. Dekret z 19 czerwca (a więc znowu przepis prawny) nakazał bowiem komisarzom departamentów wykonać identyczne działania w podległych im jednostkach administracyjnych⁸. Za taką decyzją stało przekonanie jej projektodawców, że tytuły genealogiczne szlachty, które miały być przechowywane w archiwach zgromadzonych w „depozytach publicznych” utrzymywanych przez naród, uznać należy za zbyt kosztowne i niepotrzebne. Nie był to koniec zniszczeń dokumentacji inspirowanych przez ówczesne rewolucyjne władze Francji. Dnia 17 lipca 1793 r. uchwalono dekret nakazujący wszystkim właścicielom i posiadaczom „papierów”, dokumentów i innych tytułów feudalnych zdeponowanie ich w urzędach stanu cywilnego gmin. Zebrane akta i dokumenty należało uroczysto spalić 10 sierpnia (w rocznicę ustanowienia Republiki). Fala zniszczeń zainicjowanych wspomnianymi aktami trwała zdecydowanie dłużej, a wiele z takich wydarzeń zostało opisanych. Znajdujemy je także w literaturze i wspomnieniach z tego czasu. Jeszcze w listopadzie 1793 r. niszczenie akt w imieniu Republiki przeprowadzono w kilkunastu miejscowościach. Jako przykład takich działań posłużyć może opis wydarzenia w gminie Puimisson (departament Hérault), gdzie podczas posiedzenia 25 listopada 1793 r. jego uczestnicy, pochwalając wspomniany dekret z 17 lipca, zażądali wydania i spalenia znajdujących się w rękach władz tytułów i dokumentów. Po ich otrzymaniu wrzucono je do ognia, gdzie uległy zniszczeniu. Przewodniczył temu aktowi sekretarz gminy, który przy tej okazji miał stwierdzić: „Obywatele, nie byłbym godzien nosić miana republikanina, gdybym nie cisnął tych pergaminów i listów prawników w płomienie”⁹. Aktowi spa-

⁷ *Rapport au Roi sur les archives departementales et communales*, Paryż 1841, s. 3. W dokumencie tym podkreślano, że akt z 5 listopada 1790 r. był podstawą do budowy znaczącej części zasobu archiwów departamentalnych.

⁸ Opisujący to wydarzenie Leon Laborde, dyrektor Archiwum Cesarstwa, przedstawił je jako działanie pod wpływem „fatalnego dekretu”, który wykonany został pod kierunkiem ignorantów i fanatyków. Zob.: *Les archives de la France leurs vicissitudes pendant la Révolution leur régénération sous l'Empire par le marquis de Laborde directeur général des archives de l'Empire membre de l'Institut*, Paryż 1867, s. 22.

⁹ *Les archives de la France ou histoire des archives de l'empire, des archives des ministères, des départements des communes des hopitaux, des greffes des notaires, etc. contenant l'inventaire d'une partie de ces dépôts par Henri Bordier*, Paryż 1855, s. 337.

lenia dokumentów i rozrzucenia ich popiołów na wiatr towarzyszył okrzyk „Vive la Republique! Ca ira!” („Niech żyje Republika! Powiedzie się!”)¹⁰. Często, jak w Rochefort (departament Charente-Maritime), paleniu dokumentów nadawano formę święta, w którym, podobnie jak miało to miejsce w przedstawionym wcześniej przypadku z Paryża, ochoczo uczestniczyli przedstawiciele władz i ludu, a wydarzeniu asystowała orkiestra przygrywająca rewolucyjne pieśni¹¹. Nie trzeba dodawać, że „rewolucyjny zapał” przyświecający inicjatorom takich czynów doprowadził do zniszczenia wielu cennych źródeł istotnych dla dziejów Francji. Wspomnieć też należy, że jeszcze w czasach przedrewolucyjnych, oczywiście na zdecydowanie mniejszą skalę, dochodziło do podobnych aktów. Gniew uciskanego ludu znajdował ujście w niszczeniu dokumentów kojarzonych jako źródło jego niedoli¹².

W czasie rewolucji uchwalone zostały kolejne dwa ważne akty prawne regulujące zagadnienia archiwalne. Pierwszym z nich była ustawa z 7 messidora roku II (25 czerwca 1794 r.) o organizacji archiwów utworzonych przy przedstawicielstwie narodu. Według tego przepisu prawnego zamierzano utworzyć Komitet Archiwów oraz powierzyć Archiwum Narodowemu kontrolę nad archiwami publicznymi niższych szczebli (dystryktów, a następnie departamentów). Dopiero ta właśnie ustawa wprowadzała także zasadę publiczności archiwów poprzez zapis jej art. 37, umożliwiającego wszystkim obywatelom dostęp do przechowywanych w archiwum dokumentów¹³. Dnia 5 brumaire’a roku V (26 października 1796 r.) wszedł w życie dekret zalecający zgromadzenie archiwaliów pozyskanych przez państwo w poszczególnych departamentach. Zgodnie z jego zapisami nakazano gromadzenie akt i dokumentów w stolicach departamentów, dzięki czemu stworzone zostały podstawy budowy sieci archiwów departamentalnych (instytucje te nie używały jeszcze wtedy nazwy archiwa departamentalne). Przepis ten jest zasadnie uznawany za jeden z fundamentów organizacji archiwów departamentalnych¹⁴. Niespełna cztery lata później, 28 pluviôse VIII roku (17 lutego 1800 r.), „pieczę nad papierami” powierzono prefektom, czyli ustanowionym wówczas szefom administracji departamentalnej. Dzięki przyjęciu takiego rozwiązania archiwa departamen-

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, s. 339.

¹² Przypadki niszczenia dokumentacji, m.in. akt notarialnych i sądowych, miały miejsce jeszcze w czasach przedrewolucyjnych. Odnotowano je m.in. w latach 1782, 1783, 1786. Były one związane z wystąpieniami chłopów, którzy po opanowaniu gmachów sądów i notariatów palili przechowywaną tam dokumentację, uznając ją za świadectwo i podstawę prawną obowiązujących stosunków społecznych.

¹³ Szerzej na temat ustawy zob.: P. Santoni, *Archives et violence. A propos de la loi du 7 messidor an II*, „La Gazette des archives” 1989, nr 146–147, s. 199–214.

¹⁴ *La pratique archivistique française*, sous la direction de Jean Favier, Paryż 1993, s. 33. Więcej, zob.: M. Duchain, *Requiem pour trois lois défuntés*, „La Gazette des Archives” 1979, nr 104, s. 14; B. Galland, op.cit., s. 120.

talne pozostawały przez wiele następnych lat instytucjami ściśle powiązаныmi z administracją lokalną¹⁵.

Omawiając ustawodawstwo okresu rewolucyjnego, podnieść należy, że więk-szość z przepisów dotyczących archiwów i ich zasobów było w gruncie rzeczy konsekwencją innych praw rewolucyjnych, które miały na celu zniesienie sta-rych instytucji kościelnych lub administracji królewskiej. Nie mniej istotne jest, że część z wymienionych przepisów okazała się wyjątkowo trwała i obowią-zywała blisko dwieście lat. Na przykład przepisy ustawy z 7 messidora roku II (25 czerwca 1794 r.) o organizacji archiwów utworzonych przy przedstawiciel-stwie narodu zostały zniesione dopiero 3 stycznia 1979 r. Innym ważnym aktem prawnym, również obowiązującym aż do początku 1979 r., była wspomniana już ustawa z 5 brumaire'a roku V (26 października 1796 r.), nakazująca gromadze-nie w miastach departamentalnych wszelkich dokumentów, które zostały nabyte przez Republikę. Powszechne jest też przekonanie, że rewolucja francuska uczyni-ła z archiwów i prowadzonej przez nie polityki jeden z głównych elementów budowy nowoczesnego państwa. Archiwa i ich zasoby zostały potraktowane jako fundament rozwoju demokratycznego obywatelstwa¹⁶.

W okresie napoleońskim obowiązujące wcześniej przepisy archiwalne zo-stały utrzymane. Archiwa francuskie, w szczególności Archiwum Narodowe w Paryżu, wzbogacono w tym czasie o archiwalia, które zostały skonfiskowane w krajach podbitych przez Napoleona. Na przykład w styczniu 1810 r. cesarz na-każał ministrowi do spraw kultów wydanie „[...] rozkazu generałowi Miollisowi spakowania wszystkich archiwów Stolicy Apostolskiej i wysłania ich do Francji pod dobrą eskortą”¹⁷. W 1814 r. w pomieszczeniach, galeriach i na dziedzińcu Pałacu Archiwów oraz w dwóch prowizorycznych oficynach zgromadzono set-ki tysięcy dokumentów i akt pochodzących z Włoch, Rzymu, Wiednia i Hisz-panii. Oczekiwano też na dalsze dziesiątki tysięcy archiwaliów, które nadejść miały z archiwów Belgii, Genewy, Florencji, Holandii. Większość z nich zo-stała zwrócona do krajów pochodzenia podczas restauracji¹⁸. W latach świet-

¹⁵ Dopiero decentralizacja państwa, wprowadzona na podstawie przepisów z 1982 r., przeniosła dotychczasowe kompetencje prefektów na rady generalne. Zob.: G. Pelissonnier, J. Perreur, *Polityka decentralizacji administracyjnej we Francji w latach 1950–1983*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, r. 46, z. 4, s. 227–237. Przepisy dotyczące decentralizacji potraktowały archi-wa departamentalne jako część administracji departamentalnej.

¹⁶ V. Duclert, *République et archives*, „Revue française d'administration publique” 2002, nr 102, s. 269.

¹⁷ M. Pia Donato, *Des hommes et des chartes sous Napoleon. Pour une histoire politique des archives de l'empire (1809–1814)*, „Annales historiques de la révolution française” 2015, nr 382/X,–XII, s. 84.

¹⁸ Ibidem, s. 82. Podczas kongresu wiedeńskiego, przywracającego przedrewolucyjne między-narodowe *status quo*, zapadła jakże ważna i dla archiwistyki decyzja nakazująca zwrot dóbr kultury zagarniętych przez Francję krajom, które je wcześniej posiadały. W archiwistyce ustalenia w tym zakresie stały się podstawą do przyszłego zdefiniowania jednej z podstawowych zasad archiwistyki, tj. zasady pertynencji.

ności napoleońskiej Francji ważne z punktu widzenia administracji archiwalnej, a przede wszystkim służące podniesieniu jej prestiżu, było przyjęcie przez zarządzających Archiwum Narodowym tytułu „strażnika archiwów Cesarstwa”. Pierwszym używającym go był następca Camusa, wybitny archiwista, bibliotekarz Pierre-Claude-François Daunou, zatrudniony w Archiwum Narodowym i w trakcie swojej kariery archiwalnej dzierżący ten tytuł w latach 1804–1816. „Strażnik archiwów” przetrwał czasy napoleońskie, a wspomniany już Daunou, jako dyrektor Archiwum Narodowego, używał następnie (w latach 1830–1840) tytułu „strażnika archiwów Królestwa”. Podniesieniu znaczenia archiwów w dobie Cesarstwa służyć miało ponadto podjęcie decyzji o budowie specjalnie dla nich przeznaczanego Pałacu Archiwów. Według planów i projektu, gmach ten miał być zrealizowany nad Sekwaną, pomiędzy Pałacem Inwalidów a mostem Jena. Jego budowa, po przyznaniu wstępnych środków w wysokości 900 000 franków, miała się rozpocząć w 1812 r.¹⁹ Nowe Archiwum Cesarstwa, którego zasób wzrósł o archiwalia zagarnięte w podbitych krajach, stać się miało nie tylko narzędziem administracji. Wykorzystywano je do realizacji polityki i w stosunkach zagranicznych. Archiwum z tak bogatym zasobem było też namacalnym przejawem potęgi Imperium²⁰.

W okresie Restauracji i w latach późniejszych kwestie prawne związane z archiwami koncentrowały się przede wszystkim wokół przygotowania przepisów regulujących zasady porządkowania dokumentacji przechowywanej w tych instytucjach publicznych. Dnia 10 maja 1838 r. z inicjatywy Ministerstwa Edukacji Publicznej została uchwalona ustawa, która – wraz z przepisami ogólnymi z 6 marca 1843 r. – nakładała na administrację departamentalną koszty archiwizacji dokumentacji²¹. Jednak zdecydowanie ważniejsze były konsekwencje okólnika Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z 24 kwietnia 1841 r. w sprawie zasad porządkowania dokumentacji przekazywanej do archiwów departamentalnych. Przepis przygotował Natalis de Wailly, który, zatrudniony wówczas jako naczelnik Sekcji Administracyjnej Archiwów Królestwa, przygotował okólnik ministerialny, wydany i podpisany przez ministra spraw wewnętrznych hrabiego Tanneguy Duchâtela²². Okólnik jest uznawany za jeden z fundamentalnych prze-

¹⁹ W tym samym czasie zapadła decyzja o budowie podobnego gmachu (pałacu) przeznaczanego dla uniwersytetu. Zob.: B. Mahieu, *Un projet de Napoleon, Direction des Archives de France, Batiments d'Archives Vingt ans d'architecture française 1965–1984*, Paryż 1986, s. 12. Działania Napoleona miały uczynić z Paryża, stolicy jego imperium, pierwsze miasto Europy i najważniejszy ośrodek cywilizacji.

²⁰ Wiele wskazuje na to, że inicjatorem zgromadzenia w Paryżu tych archiwaliów oraz stworzenia „kolekcji dokumentów europejskich” był Pierre-Claude-François Daunou, który bardzo konsekwentnie działał w tym kierunku aż do klęski Napoleona. Zob.: M. Pia Donato, *op.cit.*, s. 85–87.

²¹ *Archives départementales, communales et hospitalières*, „Bibliothèque de l'École des chartes” 1882, t. 43, s. 408.

²² J. Lauvernier, *Mettre en ordre les archives des départements: genèse et élaboration du cadre de classement des Archives départementales*, „La Gazette des archives” 2013, nr 229, s. 23.

pisów, które doprowadziły później do zdefiniowania i uznania przez międzynarodowy świat archiwistyki zasady proveniencji²³. W tym samym roku ukazał się kolejny dokument, który uznać należy za dowód dużego zainteresowania kwestiami archiwalnymi i wykorzystania tych placówek przez administrację²⁴. Obszerny raport dotyczący archiwów departamentalnych i komunalnych, przedstawiony królowi Ludwikowi Filipowi I, był jednym z pierwszych dokumentów tego typu i zapoczątkował tradycję opracowywania im podobnych już w czasach nam współczesnych. Będzie jeszcze o nich mowa w niniejszym artykule. W dniach 16 czerwca 1842 r. i 20 listopada 1879 r. weszły w życie kolejne przepisy, które ustalały zasady porządkowania i klasyfikacji archiwów komunalnych²⁵. Ustanowienie ich umożliwiło przeprowadzenie prac porządkowych wielu zespołów archiwalnych, oczekujących na nie od czasów rewolucji. Dnia 10 czerwca 1854 r. wprowadzono w życie kolejny przepis, dotyczący porządkowania archiwaliów szpitalnych oraz poddaniu ich kontroli dyrektorów archiwów departamentalnych²⁶. Z kolei przepisy z 25 sierpnia 1857 r. wprowadzały w życie klasyfikację i zasady porządkowania archiwaliów miejskich wytworzonych do 1790 r²⁷.

Nie tylko przepisy o charakterze instrukcji metodycznych wpłynęły na ówczesny kształt archiwistyki francuskiej. Ogromną rolę w systemie archiwalnym zaczęła odgrywać część personelu zatrudnionego w archiwach – absolwenci École des Chartes. Uczelnię kształcącą archiwistów i paleografów założono na podstawie decyzji Ludwika XVIII z 22 lutego 1821 r. Jednak jej korzenie sięgają jeszcze okresu napoleońskiego²⁸. Późniejsze włączenie szkoły do grupy „Grandes écoles” podniosło zdecydowanie prestiż absolwentów oraz ich pozycję w administracji publicznej, gdzie zostali zakwalifikowani do kadry funkcjonariuszy publicznych wraz ze wszystkimi związanymi z tym przywilejami²⁹. Przez wiele

²³ K. Strykowski, *Zespoły a zbiory. Kształtowanie zasobu i jego opracowanie w archiwach, Zasada zespołowości w praktyce archiwów państwowych. Studia i materiały*, red. E. Rosowska, Warszawa 2017, s. 50–51.

²⁴ *Rapport au Roi sur les archives departementales et communales*, Paryż 1841.

²⁵ *Circulaire du ministre de l'Intérieur sur le cadre de classement des archives communales modernes (20 novembre 1879)*, „Bibliothèque de l'École des chartes” 1879, t. 40, s. 618.

²⁶ V. Poinsothe, *À propos de la réglementation des archives médicales hospitalières*, „La Gazette des archives” 1994, nr 167: *Les archives de la santé (actes de la journée d'études de l'AAF, Paris, 28 janvier 1994)*, s. 382.

²⁷ *Circulaire du ministre de l'Intérieur sur le cadre de classement des archives...*, s. 618.

²⁸ *Ordonnance royale du 22 février 1821 portant création d'une École des chartes*, „Bibliothèque de l'École des chartes”, 1839–1840, t. 1, s. 26–27; *Les origines et les débuts de l'École des chartes*, ibidem, 1934, t. 95, s. 212–213. Najnowsze opracowanie dziejów szkoły, zob: M. Bubenicek, O.Poncet, J.-Ch.Bédague, *L'École nationale des chartes. 200 ans au service de l'Histoire*, Paryż–Gallimard, 2020.

²⁹ „Grandes écoles” to grupa szkół wyższych funkcjonujących na nieco innych zasadach niż np. uniwersytety. Nabór do nich odbywa się poprzez konkurs. Z kręgu ich absolwentów wywodzą się m.in. przedstawiciele francuskiej elity politycznej i gospodarczej. Najbardziej znaną szkołą z tej gru-

lat decydujący wpływ na kształt dziedziny archiwalnej Republiki Francuskiej wywierała utworzona w 1897 r. Dyrekcja Archiwów Francji³⁰. Dyrekcji podporządkowano Archiwum Narodowe, sieć archiwów departamentalnych, archiwa komunalne oraz szpitalne. W jej ramach znalazły się m.in. Inspekcja Generalna Archiwów Francji oraz (działająca od 1884 r.) Wyższa Komisja Archiwów. Wśród aktów prawnych przyjętych już w XX w. wymienić należy obowiązującą także w stosunku do archiwów i ich zasobu ustawę z 31 grudnia 1913 r. o zabytkach historycznych³¹. Na kształt zasobu poważny wpływ wywarł przepis umożliwiający gminom zdeponowanie ich ponad stuletnich akt w archiwach departamentalnych. Rozwiązanie to wprowadzono w życie 24 kwietnia 1924 r.³² Inną ważną regulacją był dekret z 21 lipca 1936 r. zobowiązujący do zgłoszenia w Archiwum Narodowym dokumentów, które były już nieaktualne dla celów administracji, ale przydatne dla historii³³. To tylko niektóre z wielu przepisów regulujących postępowanie z dokumentacją przechowywaną w archiwach publicznych lub aktami instytucji poddanych nadzorowi administracji archiwalnej.

Jak już wspomniano, przepisy prawne powstałe w czasach rewolucji przez wiele lat były podstawą całego prawodawstwa archiwalnego regulującego funkcjonowanie dziedziny archiwalnej Republiki. Wykorzystywanie części z nich w nowych realiach stawało się jednak coraz bardziej kłopotliwe. W czasach zdecydowanie nam bliższych przygotowano zatem nową ustawę, którą uchwalono 3 stycznia 1979 r. Była ona efektem aż pięciu lat prac, które koordynowała Dyrekcja Archiwów Francji. Ustawa uchylała prawa roku II i V oraz unieważniała dekret z 21 lipca 1936 r. Uznawana jest za fundament, na którym oparty został spójny system archiwów publicznych Republiki³⁴.

Ustawa nr 79–18 o archiwach na nowo uregulowała kwestie placówek archiwalnych, przede wszystkim definiowała je oraz ustalała terminy, po upływie których możliwy był dostęp do ich zasobu. Akt ten porządkował wiele dotychczasowych przepisów, a dodatkowo był odpowiedzią na, dostrzeganą nie tylko w środowisku archiwalnym, rewolucję informatyczną, z którą mierzyła się już administracja. W sześciu rozdziałach ustawy przedstawiono: 1. Przepisy ogólne,

---

py jest École nationale d'administration (ENA) założona w 1945 r. Jej absolwentami są czterej prezydenci Republiki Francuskiej (w tym obecny Emmanuel Macron), ośmiu premierów oraz blisko sześć tysięcy wyższych urzędników różnych działów administracji państwowej.

³⁰ V. Duclert, *République et archives...*, s. 273.

³¹ Ustawa z 31 grudnia 1913 r., która regulowała postępowanie z dobrami kultury, za takie uznawała również zasoby archiwów publicznych. Zob.: M. Cornu, *Faut-il réviser le droit des archives? Retour sur l'histoire d'un chantier législatif*, „Pouvoirs” 2015, nr 153, s. 50–51.

³² *Loi sur les archives communales*, „Bibliothèque de l'École des chartes” 1924, t. 85, s. 226.

³³ J. Mady, *Les versements des services centraux aux Archives nationales*, „La Gazette des archives” 1959, nr 25, s. 5.

³⁴ M. Duchein, *Législation et structures administratives des Archives de France, 1970–1988*, ibidem, nr 141; *Les archives françaises à l'horizon de l'an 2000 (études rassemblées à l'occasion du XIe Congrès international des Archives, Paris, 22–26 août 1988)*, s. 9.

2. Archiwa publiczne, 3. Archiwa prywatne, 4. Przepisy wspólne dla archiwów publicznych i prywatnych, 5. Przepisy karne, 6. Przepisy różne. Ustawa definiowała w art. 1, że „Archiwa stanowią zbiory dokumentów, bez względu na czas ich sporządzenia, na ich formę oraz nośnik, napływających lub wytworzonych przez każdą osobę fizyczną lub prawną i przez każdą służbę lub instytucję publiczną lub prawną w wyniku jej działalności. Przechowywanie dokumentacji jest w interesie publicznym zorganizowane zarówno dla potrzeb zarządzania i wykazania zasadności praw osób fizycznych lub prawnych prawa publicznego lub prywatnego, jak i dla potrzeb badań historycznych”³⁵. Art. 2 nakładał na odpowiadających za archiwa zobowiązanie do zachowania w tajemnicy informacji z akt i dokumentów, które nie mogły być udostępniane. Stwierdzał bowiem, że „Każdy funkcjonariusz lub urzędnik, mający za zadanie gromadzenie i przechowywanie archiwów na podstawie przepisów niniejszej ustawy, jest obowiązany do zachowania w tajemnicy wszystkiego, co dotyczy dokumentu, który nie może być zgodnie z prawem udostępniony obywatelom”³⁶. Do najistotniejszych ustaleń ustawy należał ponadto zapis art. 3, w którym zdefiniowane zostało, czym są archiwa publiczne. Twórcy jej sprecyzowali, że archiwa publiczne tworzą: 1) dokumenty związane z działalnością władz państwowych, samorządów lokalnych, zakładów i przedsiębiorstw publicznych; 2) dokumenty związane z działalnością instytucji prawa prywatnego zarządzających służbami publicznymi lub realizujących zadania publiczne; 3) oryginały i rejestry związane z działalnością osób urzędowych. Do archiwów publicznych, niezależnie od ich posiadacza, nie miała zastosowania zasada przedawnienia. Warunki ich przechowywania zostały określone dekretem Rady Stanu przewidzianym w art. 32 ustawy. Dekret określał przypadki, w których administracja archiwów mogła powierzyć pieczę nad archiwaliami wytworzonymi oraz otrzymanymi przez niektóre organy administracji lub niektóre instytucje kompetentnym służbom tych organów lub instytucji oraz formułował warunki współpracy między administracją archiwów a tymi organami administracji lub instytucjami³⁷. Art. 4 omawiał zasady brakowania dokumentacji oraz zobowiązywał jej twórców do uzgadniania z władzami archiwalnymi wykazów dokumentacji, które miały być tak potraktowane, a art. 5 stanowił o konieczności przekazywania dokumentacji likwidowanych ministerstw, instytucji i jednostek organizacyjnych archiwom państwowym. Okresów, po których można było udostępniać dokumentację dotyczyły art. 6–8. W art. 6 określono, że „Dokumenty, które mogły być udostępniane przed ich przekazaniem archiwom publicznym, będą mogły nadal być udostępniane bez żadnych ograniczeń każdej osobie, która tego zażąda”³⁸. Dalej w artykule tym znalazły się od-

³⁵ Loi n° 79-18 du 3 janvier 1979 sur les archives, [w:] Nouveaux textes relatifs aux archives, Paryż 1982, s. 5.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem, s. 6.

niesienia do przepisów ustawy z 17 lipca 1978 r. o zastosowaniu różnorodnych środków w celu poprawy relacji pomiędzy administracją a obywatelami oraz regulacjach o charakterze administracyjnym, socjalnym i fiskalnym. Dokumenty wymienione w art. 1 tej ustawy mogły być nadal udostępniane na warunkach w niej wskazanych³⁹. W omawianym artykule wyznaczono ponadto okres „powszechnego” dostępu do dokumentacji, wyjaśniając, że „Pozostałe dokumenty przechowywane w archiwach publicznych będą udostępniane po upływie 30 lat lub innych szczególnych terminach przewidzianych w art. 7 ustawy”⁴⁰. Art. 7 określał terminy, po których upływie mogły być udostępniane dokumenty nieobjęte trzydziestoletnim okresem karencji. Wskazywano w nim, że: 1) w przypadku dokumentów zawierających informacje osobiste o charakterze medycznym udostępnianie może mieć miejsce po 150 latach od daty urodzenia osoby, której one dotyczą; 2) w przypadku akt personalnych można je udostępniać po 120 latach od daty urodzenia osoby, której dotyczą; 3) w przypadku dokumentów dotyczących spraw sądowych, w tym ułaskawień, akt notarialnych i akt stanu cywilnego po upływie 100 lat od daty ich sporządzenia; 4) w przypadku dokumentów zawierających informacje osobiste dotyczące życia prywatnego oraz rodzinnego i, ogólnie rzecz biorąc, faktów i zachowań o charakterze prywatnym, gromadzonych w ramach badań statystycznych wykonywanych przez służby publiczne, po upływie 100 lat od daty spisu lub badania opinii publicznej; 5) w przypadku dokumentów zawierających informacje dotyczące życia prywatnego lub bezpieczeństwa państwa lub obronności i których lista jest ustalana dekretem Rady Stanu po upływie 60 lat od daty sporządzenia aktu⁴¹. W art. 8 zaznaczono m.in., że w przypadku oryginałów akt notarialnych, z zastrzeżeniem przepisów art. 23 ustawy z 25 ventôse roku XI, administracja archiwów może zezwolić na udostępnienie dokumentów z archiwów publicznych przed wygaśnięciem przewidzianych okresów przechowywania⁴².

Nowa ustawa była m.in. odzwierciedleniem wzrostu zainteresowania archiwami prywatnymi. Większą niż w przypadku archiwów publicznych jej część poświęcono zatem placówkom i zasobom archiwalnym pozostającym w prywatnych rękach. Najpierw, w art. 9, wyjaśniono jak rozumieć należy archiwa prywatne. Ustawodawca stwierdził, że „Archiwa prywatne stanowią zbiór dokumentów określonych w art. 1, które nie są objęte zakresem stosowania art. 3 niniejszej ustawy”⁴³. W kolejnych artykułach (od 10 do 20) zawarto m.in. nastę-

³⁹ Ustawą z 17 lipca 1978 r. powołano Komisję Dostępu do Dokumentacji Administracyjnej (CADA). Jej przepisy przyznawały wnioskującym o to obywatelom prawo dostępu do dokumentów wytwarzanych przez administrację (potocznie prawo to określano jako „prawo CADA”).

⁴⁰ Loi n° 79-18 du 3 janvier 1979 sur les archives..., s. 6.

⁴¹ Ibidem.

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem, s. 7.

pujące rozstrzygnięcia mające zastosowanie w stosunku do archiwaliów prywatnych:

- 1) władze państwowe i samorządy lokalne, które otrzymały archiwa prywatne m.in. w formie darowizny, zapisu, cesji czy depozytu odwołanego, zostały zobowiązane do przestrzegania warunków przechowywania i udostępniania, które mogły być ustalone przez właścicieli;
- 2) archiwa prywatne posiadające wartość historyczną mogły być zakwalifikowane do takich na wniosek administracji archiwalnej, a w razie braku zgody właściciela decyzję taką można było podjąć z urzędu;
- 3) zakwalifikowanie archiwaliów prywatnych do materiałów posiadających walor „wartości historycznej” nie oznaczało przekazania państwu ich własności;
- 4) w przypadku ich zbywania właściciel archiwaliów posiadających wymienioną powyżej wartość historyczną został zobowiązany do poinformowania o niej nabywcy, a ponadto do jego obowiązków należało zawiadomienie administracji archiwalnej o zamiarze zbycia;
- 5) osoby urzędowe organizujące przetargi publiczne archiwów prywatnych posiadających wartość historyczną zobowiązane są o nich informować administrację archiwalną; obowiązek ten dotyczył także wysyłki katalogów aukcyjnych;
- 6) państwo, za pośrednictwem administracji archiwów, mogło skorzystać z prawa pierwokupu każdego dokumentu z archiwów prywatnych; uprawnienie to można było realizować także na wniosek i na rzecz departamentów i zakładów publicznych, gmin i fundacji, z prawa pierwokupu mogła poza tym korzystać Biblioteka Narodowa⁴⁴.

Przepisy ustawy z 1979 r. zezwalały na wywóz za granicę archiwaliów znajdujących się w rękach prywatnych. W takich przypadkach wymagane było jednak uzyskanie zgody administracji archiwalnej, która ustalała również sposób zwielokrotniania dokumentów, o których wywóz wystąpił właściciel. Wykonane reprodukcje można było udostępniać w archiwach stronom trzecim na warunkach analogicznych do tych, przewidzianych dla oryginalnych archiwaliów prywatnych. Zostało to jednak uzależnione od zgody właściciela. W razie uznania za konieczne dla ochrony dziedzictwa archiwalnego, państwo, za pośrednictwem administracji archiwalnej, miało prawo do zatrzymania w kraju archiwaliów po cenie ustalonej przez wywołującego. Termin wykorzystania takiej możliwości ustalono na sześć miesięcy. Państwo egzekwowało to prawo również na wniosek i w imieniu wspólnot departamentalnych, regionalnych instytucji publicznych i władz lokalnych oraz wykonywało je w imieniu gmin i fundacji, które o to wnioskowały.

⁴⁴ Ibidem, s. 7–8.

W przypadku wniosków konkurencyjnych, beneficjenta określało zarządzenie ministra właściwego do spraw kultury⁴⁵.

Podsumowując, ustawa z 1979 r. rzeczywiście dostosowywała prawo archiwalne do zmian zachodzących w państwie i społeczeństwie. Była jak na swoje czasy bardzo nowoczesną regulacją. Jej wprowadzenie uzdrowiło wręcz zarządzanie archiwami oraz ich zasobami, jak bowiem niejednokrotnie podkreślano, od czasu przyjęcia ustawy z 7 messidora roku II pojawiły się akty prawne i przepisy nie dość, że niespójne, to nawet czasami wykluczające się. Ustawa z 1979 r. wprowadziła też elementy równowagi między prawem do informacji a tajemnicą chronioną, co wymagało pogodzenia wymogów przejrzystości działań administracji przy równoczesnym zapewnieniu ochrony prywatności. Zajmujący się tym zagadnieniem zauważają, że ustawę archiwalną z 1979 r. należy rozpatrywać w kontekście tekstów dwóch innych, wcześniejszych aktów prawnych. Pierwszy z nich to wspomniany już akt z 17 lipca 1978 r., powołujący Komisję Dostępu do Dokumentacji Administracyjnej (CADA). Natomiast przepis drugi, z 6 stycznia 1978 r., regulował, wówczas coraz bardziej istotne dla życia społecznego, kwestie przetwarzania danych i wolności dostępu do informacji⁴⁶. Nie tylko te przepisy wywierały wpływ na archiwa i postępowanie z dokumentacją. W roku uchwalenia ustawy weszło w życie także kilka innych towarzyszących jej przepisów wykonawczych. Uznać należy je za akty prawne, które przede wszystkim uszczegółowiały wiele zaleceń. Wśród nich wymienić warto np. dekret z 3 grudnia 1979 r. dotyczący kompetencji służb archiwów publicznych i współpracy między administracjami w zakresie gromadzenia, konserwacji i udostępniania archiwów publicznych⁴⁷. Przepis określał kompetencje Dyrekcji Archiwów Francji oraz organizację służb archiwalnych funkcjonujących na szczeblu departamentów i gmin. Na podkreślenie zasługuje część III dekretu omawiająca zasady gromadzenia i przechowywania dokumentacji archiwów publicznych, gdzie w art. od 12 do 15 znalazła odzwierciedlenie znana archivistom koncepcja dokumentacji z archiwów bieżących, pośrednich i definitywnych. Nadzór nad nią sprawowało kierownictwo Archiwów Francji⁴⁸. Zagadnienia organizacji

⁴⁵ Ibidem, s. 8–9. Przepisy dotyczące możliwości wywozu uznano za wyjątkowo niekorzystne. Zostały zmienione. W nowej wersji ustawy z 1993 r. art. 21 ustawy (pominięto art. 22 i 23) brzmiał: „zabrania się wywozu za granicę materiałów archiwalnych zakwalifikowanych do archiwów historycznych”. Zob.: Loi n° 79-18 du 3 janvier 1979 sur les archives. Version en vigueur au 01 février 1993, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000322519/1993-02-01> [dostęp: 20.09.2020].

⁴⁶ M. Cornu zauważa, że zakres prawa dostępu do archiwów można zrozumieć tylko na podstawie skoordynowanej lektury wszystkich trzech aktów prawnych. Zob.: idem, *Faut-il réviser le droit...*, s. 49–50.

⁴⁷ Décret n° 79-1037 du 3 décembre 1979 relatif à la compétence des services d'archives publiques et à la coopération entre les administrations pour la collecte, la conservation et la communication des archives publiques, [w:] *Nouveaux textes relatifs aux archives*, Paryż 1982, s. 22–27.

⁴⁸ Ibidem, s. 25.

wewnętrznej Dyrekcji Archiwów Francji zostały uregulowane przez ministra kultury i komunikacji zarządzeniem z 23 października 1979 r., które sankcjonowało propozycję dyrektora generalnego Archiwów Francji, sytuując podległą mu instytucję w pionie „służb odpowiedzialnych za sprawy kultury”⁴⁹. Z kolei z 3 grudnia 1979 r. pochodzi dekret dotyczący udostępniania dokumentów z archiwów publicznych, który wprowadzał ograniczenie dostępności archiwów prezydenta Republiki i premiera do 60 lat od czasu wytworzenia. Podobne ograniczenia obowiązywały w odniesieniu do archiwów kilku innych resortów oraz służb. W szczególności miały one dotyczyć dokumentacji zawierającej informacje z zakresu bezpieczeństwa państwa oraz obrony narodowej. W myśl tych rozwiązań ochronie podlegały informacje dotyczące życia prywatnego⁵⁰. Prawo regulowało zasady sporządzania kopii i odpisów dokumentów. Odpowiedni przepis wskazywał, kto wyraża zgodę na ich wykonanie⁵¹. Uzupełnieniem wymienionych już aktów prawnych towarzyszących ustawie o archiwach był obszerny dekret dotyczący ochrony archiwów prywatnych o znaczeniu publicznym z historycznego punktu widzenia⁵². Znalazł się w nim zapis obligujący departamentalną administrację archiwalną do prowadzenia wykazu wspomnianych archiwaliów. Zlecającym utworzenie i aktualizację takiej dokumentacji było kierownictwo Dyrekcji Archiwów Francji⁵³. Niezwykle istotne dla całej dziedziny archiwalnej było ustalenie statusu archiwów ministerstwa obrony. W sprawie tej, również 3 grudnia 1979 r., wydany został akt prawny, który zobowiązywał do utworzenia odrębnej służby archiwalnej właściwej dla ministerstwa obrony. Do jej zadań należało przechowywanie, brakowanie, porządkowanie, inwentaryzacja oraz udostępnianie dokumentacji pochodzącej z: a) ministerstwa obrony i sił zbrojnych, służb, instytucji i organizmów wojskowych, jak i służb, instytucji i organizmów z nimi związanych; b) sekretariatu generalnego obrony narodowej; c) jednostek organizacyjnych wywiadu i kontrwywiadu. Archiwa obrony, znanym już wzorem, zostały podzielone na archiwa bieżące, tworzące dokumenty wykorzystywane zwykle w działalności służb, instytucji i organów, archiwa pośrednie oraz archiwa definitywne. Dekret przewidywał, że część ich zasobów stanie się przedmiotem udostępniania dopiero po 60 latach. W pierwszej kolejności stanowiły je dokumenty zawierające „tajemnice obrony” oraz dokumenty

⁴⁹ Organisation du ministère de la culture et de la communication (services de la culture). Direction des archives de France, *ibidem*, s. 44–45.

⁵⁰ Décret n° 79-1038 du 3 décembre 1979 relatif à la communicabilité des documents d’archives publiques, *ibidem*, s. 28–29.

⁵¹ Décret n° 79-1039 du 3 décembre 1979 relatif à la délivrance de visas de conformité des copies, reproductions photographiques et extraits des documents conservés dans les dépôts d’archives publiques, *ibidem*, s. 30–32.

⁵² Décret n° 79-1040 du 3 décembre 1979 relatif à la sauvegarde des archives privées présentant du point de vue de l’Histoire un intérêt public, *ibidem*, s. 33–37.

⁵³ *Ibidem*, s. 34.

oznaczone jako „ściśle tajne”⁵⁴. Podobnej legislacji o specjalnym charakterze doczekały się rok później archiwa Ministerstwa Spraw Zagranicznych⁵⁵. Spotkać się można z opiniami, że prawo archiwalne z 3 stycznia 1979 r. wręcz wypełniło prawie dwieście lat pustki legislacyjnej. Wspomniana ustawa należała do przepisów, które w wielu krajach uznano za wzorcowe. Posłużyła za podstawę przygotowania podobnych rozwiązań gdzie indziej (m.in. w kilku krajach frankofońskiej Afryki). Jest więcej niż prawdopodobne, że korzystano z niej, przygotowując obowiązującą dzisiaj w Polsce ustawę o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 1983 r.⁵⁶

Prawo dotyczące archiwów, podobnie jak i inne jego działy, powinno podążać zarówno za potrzebami, jak i nowymi wyzwaniem. We Francji ustawa z 1979 r. stała się po jej wprowadzeniu w życie przedmiotem wielu dyskusji. Uczestniczący w nich przedstawiciele nauki, dziennikarze i inne grupy użytkowników podkreślali jej niedoskonałość wobec gwałtownie zmieniającej się rzeczywistości. Zainteresowanie zagadnieniami archiwów i ich zasobu, a także statusem dokumentacji wytwarzanej przez podmioty prywatne, wyrażały też władze państwowe. Na jej temat wypowiedzieli się archiwiści z archiwów publicznych. Ich przedstawiciel, cytowany już M. Duchein, pisał na łamach „Gazette des archives”, że „[...] Wiele pozostaje do zrobienia, nawet na poziomie legislacyjnym i regulacyjnym, zwłaszcza w dziedzinie archiwów audiowizualnych, archiwów cyfrowych, archiwów prywatnych, szkoleń zawodowych i rekrutacji personelu archiwalnego. Ale ustawa z 3 stycznia 1979 r. zapewnia dobre podstawy dla przyszłego rozwoju, a gmach Archiwów Francji jest solidny”⁵⁷. Szczególnie duże natężenie dyskusji oraz zgłaszania propozycji nowelizacji obowiązującego prawa archiwalnego miało miejsce w latach 90. ubiegłego wieku. O dużej skali zainteresowania problemami archiwów francuskich świadczy chociażby przedstawienie tych kwestii w środkach masowego przekazu, a przede wszystkim na łamach prasy. W tym czasie np. w opiniotwórczym „Le Monde” zamieszczono wywiad z Guy Braibantem, który już w tytule przekonywał, że system archiwów narodowych jest w stanie krytycznym („Le systeme des archives nationales est dans un etat critique”)⁵⁸. Opinię taką oparto na raporcie przedstawionym przez

⁵⁴ Décret n° 79-1035 du 3 décembre 1979 relatif aux archives de la défense, ibidem, s. 38–40.

⁵⁵ Décret n° 80-975 du 1 décembre 1980 relatif aux archives du ministère des affaires étrangères, ibidem, s. 41–43.

⁵⁶ Ustawa i jej rozwiązania zostały zaprezentowane polskim archiwistom w „Archeionie”. Zob.: I. Borowicz, *Francuska ustawa archiwalna*, „Archeion” 1982, t. 73, s. 263–267. Potwierdzenie inspiracji francuską ustawą o archiwach podczas przygotowywania ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach wymaga przeprowadzenia kwerendy w archiwum Sejmu oraz archiwum zkładowym NDAP.

⁵⁷ M. Duchein, *Législation et structures administratives des Archives de France...*, s. 17.

⁵⁸ „Le Monde” z 22 czerwca 1996 r. Omawiając kwestie transparentności archiwaliów, Braibant podał przykład decyzji syna twórcy V Republiki generała de Gaulle, który rozporządzał dokumentami generała złożonymi w Bibliotece Narodowej oraz Archiwum Narodowym. Admirał de Gaulle

Braibanta w czerwcu 1996 r. premierowi Alainowi Juppé. Zaznaczyć należy, że ów prawnik i radca stanu był wyjątkowo dobrze przygotowany do opracowania raportu o archiwach francuskich. Był bowiem kontynuatorem poglądów swojego ojca Charlesa Braibanta, powszechnie uznawanego za jednego z najbardziej zasłużonych i aktywnych dyrektorów w historii Archiwów Francji⁵⁹. G. Braibant w krytyczny sposób odniósł się do wielu rozwiązań prawnych obowiązujących w archiwach publicznych. W raporcie o archiwach Francji zaprezentowanym premierowi przedstawiono wizję naprawy systemu archiwalnego⁶⁰. Według autora dokumentu, uzdrowienia można było oczekiwać, wprowadzając w życie kilkadziesiąt propozycji zmian, których brzmienie zostało uzgodnione w trakcie dyskusji i spotkań przeprowadzonych z wieloma specjalistami, użytkownikami archiwów, archiwistami i politykami. Zostały one podzielone na trzy główne bloki tematyczne. Ich realizacja miała przyczynić się do pożądanego przez wszystkich zainteresowanych: 1) przekształcenia archiwów w placówki zdecydowanie bogatsze w zasób, 2) stworzenia z nich miejsc bardziej otwartych na potrzeby użytkowników, 3) doprowadzenia do zdecydowanie lepszego zarządzania archiwami. Braibant podkreślał przy tym ogromne znaczenie archiwów dla państwa i społeczeństwa, stwierdzając, że „Nie ma historii, administracji, Republiki bez archiwów” („Il n’y a pas d’histoire, pas d’administration, pas de République sans archives”)⁶¹. Praktyka przygotowywania raportów dotyczących archiwów oraz dostępu do ich zasobów, czy też poddających analizie aktualny stan dziedziny archiwalnej, była wykorzystywana również w późniejszych latach. W 1998 r. podobny dokument, tym razem dotyczący strategii przyszłych działań Archiwum Narodowego, został opracowany przez Philippe Belavala

---

odpowiedział bowiem odmownie na pytanie komisji zajmującej się oryginałem Konstytucji z 1958 r., a dotyczącym istnienia w dokumentacji pozostawionej przez ojca materiałów związanych z jej powstawaniem. Jak wiadomo, udział generała w jej opracowaniu był bardzo znaczący. Kilkanaście lat później w podobny sposób, tj. jako archiwalia publiczne, zostały potraktowane na podstawie wyroku sądowego materiały wytworzone przez marszałka Petaina, szefa rządu Vichy. Zob.: *Les archives du Maréchal Pétain, chef de l’Etat français, sont des archives publiques*, <https://www.village-justice.com/articles/Les-archives-Marechal-Petain-chef-Etat-francais-sont-des-archives-publiques,24420.html> [dostęp: 22.04.2020]. Omówienie raportu G. Braibanta zamieściło też „Liberation” z 22 czerwca 1996 r. Zob.: *L’Etat invité à recentraliser les archives. Le conseiller d’Etat Guy Braibant rend son rapport sur la gestion et l’accès aux documents*, https://next.liberation.fr/culture/1996/06/22/l-etat-invite-a-recentraliser-les-archives-le-conseiller-d-etat-guy-braibant-rend-son-rapport-sur-la_173715 [dostęp: 23.04.2020].

⁵⁹ Charles Braibant (1889–1976), ojciec autora raportu, był w latach 1948–1959 szefem Dyrekcji Archiwów Francji, a w latach 1950–1954 przewodniczącym Międzynarodowej Rady Archiwów (należał do twórców tej organizacji). Dzięki jego inicjatywie od 1951 r. w Paryżu organizowany jest Międzynarodowy Techniczny Staż Archiwalny.

⁶⁰ Raport został przygotowany na zlecenie Edouarda Balladura, poprzednika Alaina Juppé na stanowisku premiera. Zob.: G. Braibant, *Les Archives en France, rapport remis au Premier ministre*, [w:] *La Documentation française*, Paryż 1996.

⁶¹ Ibidem, s. 9.

obejmującego właśnie stanowisko dyrektora tego najważniejszego archiwum Francji. Jego raport został przygotowany na zlecenie Catherine Trautmann, ówczesnej minister kultury i komunikacji⁶². Powstanie obydwu dokumentów, inspirowane przez przedstawicieli najwyższych władz Republiki, było świadectwem ich uznania dla roli archiwów w państwie i społeczeństwie. Należy jednak zaznaczyć, że nie zawsze zawartość raportów, a przede wszystkim zgłaszanych w nich propozycji zmian, była wykorzystywana zgodnie z intencjami twórców. Dyskusyjne jest, na ile dokumenty te wywarły wpływ na powstanie w 2002 r. Międzyministerialnego Komitetu ds. Archiwów Francji – urzędu, który zainstalowano przy premierze. Akt prawny powołujący go uznany być powinien za początek zmian i nowej organizacji procesu zarządzania dziedziną archiwalną Republiki Francuskiej. Wspomnianemu Komitetowi wyznaczono zadanie określenia ogólnych kierunków polityki państwa w zakresie gromadzenia, przechowywania, udostępniania i wzbogacania archiwów. Do niego należy nadzór nad koordynacją działań z tego zakresu poszczególnych ministerstw. W skład ciała wchodził: premier (jako jego przewodniczący), minister właściwy do spraw kultury, minister spraw zagranicznych, minister obrony, strażnik pieczęci, minister sprawiedliwości, minister spraw wewnętrznych, minister właściwy ds. gospodarki i finansów oraz minister właściwy ds. reformy państwa. Jego obrady były przygotowywane przez stałą grupę roboczą, której przewodniczył z urzędu przedstawiciel premiera. W skład grupy wchodził dyrektor Archiwum Francji oraz reprezentanci służb archiwalnych kilku ministerstw, natomiast jej obsługę (sekretariat) zapewniało kierownictwo Archiwów Francji⁶³. W takim kształcie administracja archiwów francuskich przetrwała tylko siedem lat. Dnia 17 września 2009 r. dopełnił się los Dyrekcji Archiwów Francji, instytucji tak bardzo zasłużonej dla archiwów francuskich. Po ponad stu latach działalności została ona zlikwidowana, a podległe jej dotąd archiwa podporządkowano Międzyministerialnej Służbie Archiwów Francji⁶⁴. Zmianie tej towarzyszyły głosy protestu i krytyki ze strony środowiska archiwistów francuskich przywiązanych do obowiązującego modelu organizacyjnego administracji zawiadującej archiwami Republiki. Przeciwnikiem zmiany było naturalnie kierownictwo archiwów francuskich, na czele z jego ówczesną dyrektorką Martine de Boisdeffre. Oburzenie wywołała chociażby próba odebrania Archiwom Narodowym ich siedziby w dzielnicy Marais w centrum Paryża. Lobby archiwalne okazało się jednak zbyt

⁶² Pour une stratégie d'avenir des Archives Nationales, <https://www.vie-publique.fr/sites/default/files/rapport/pdf/994001046.pdf> [dostęp: 20.05.2020].

⁶³ Décret n° 2002-95 du 23 janvier 2002 portant création du comité interministériel des Archives de France, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000409363/> [dostęp: 25.09.2020].

⁶⁴ Décret n° 2009-1124 du 17 septembre 2009 modifiant le décret n°79-1037 du 3 décembre 1979 relatif à la compétence des services d'archives publics et à la coopération entre les administrations pour la collecte, la conservation et la communication des archives publiques, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000021044993/> [dostęp: 25.09.2020].

słabe wobec zamiarów polityków, a protesty (w tym Stowarzyszenia Archiwistów Francuskich) nie zdały się na wiele. Zarządzającą archiwami francuskimi została Międzyministerialna Służba Archiwów Francji, która jest jedną ze służb wchodzących w skład Generalnej Dyrekcji Dziedzictwa (obok struktur odpowiedzialnych za sprawy muzeów, dziedzictwa i architektury) zainstalowanej w Ministerstwie Kultury. Jej organizację określa artykuł 3. dekretu z 17 listopada 2009 r. w sprawie misji i organizacji Generalnej Dyrekcji ds. Dziedzictwa. Do misji służby należą: definiowanie, koordynowanie i ocenianie wszelkich działań państwa w sprawach archiwalnych, z wyjątkiem tych, które podlegają Ministerstwu Sił Zbrojnych oraz Ministerstwu Spraw Zagranicznych i Europejskich. Oba ministerstwa posiadają autonomię w tej dziedzinie. Działanie służby wpisuje się w strategię określoną przez wspomniany już Międzyresortowy Komitet ds. Archiwów Francji (CIAF) i jest wspierane radami i wiedzą członków Wyższej Rady Archiwów (CSA)⁶⁵.

Ustawa o archiwach z 1979 r. została włączona w 2004 r. do uchwalonego w tym samym czasie Kodeksu Dziedzictwa (Code de Patrimoine), który stał się regulacją prawną normującą postępowanie także z innymi obszarami dziedzictwa. Oprócz zagadnień archiwów, we wspomnianym dokumencie znalazły się rozstrzygnięcia dotyczące bibliotek, muzeów, archeologii, zabytków kultury materialnej i architektury. W Kodeksie zawarte również zostały (w jego pierwszej części) regulacje prawne dotyczące całości dziedzictwa kulturalnego. W tym obszernym akcie prawnym zawarto też dyspozycje odnoszące się do francuskich terytoriów zamorskich. Ustawa stała się Księgą II Kodeksu pod nazwą Archiwa (Livre II: Archives)⁶⁶. Podkreślić należy, że zanim omawiana regulacja stała się częścią Kodeksu, była kilkakrotnie poprawiana i uzupełniana. Zmiany w niej wprowadzono m.in. w latach: 1985, 1992, 1993 i 1995. Prawdziwie gruntownej nowelizacji francuska ustawa archiwalna z 1979 r. doczekała się blisko trzydzie-

⁶⁵ Wyższa Rada Archiwów (Conseil supérieur des archives) jest to ciało, które swoimi korzeniami sięga jeszcze 1884 r. Rada podlega ministrowi właściwemu do spraw kultury. W jej skład wchodzi: przewodniczący i wiceprzewodniczący, przedstawiciele Zgromadzenia Narodowego i Senatu, dwudziestu członków z urzędu, piętnaście wykwalifikowanych osobistości, powołanych na podstawie ich kompetencji w sprawach archiwalnych, konserwatorskich lub historycznych bądź zgodnie z ich statusem użytkowników archiwów; po jednym przedstawicielu każdej organizacji związkowej reprezentowanej w specjalnej komisji technicznej do spraw archiwów technicznych oraz członków powoływanych z głosem doradczym. Rada wydaje opinie w sprawach polityki ministra właściwego do spraw kultury, dotyczącej archiwów publicznych i prywatnych oraz opinie na temat klasyfikowania archiwów prywatnych jako archiwów historycznych i zatwierdza sprawozdania z działalności Międzyresortowej Służby ds. Archiwów Francji. Zob.: Arrêté du 21 janvier 1988 portant création du Conseil supérieur des archives, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006058040/2018-12-17/> [dostęp: 20.09.2020].

⁶⁶ Aktualna wersja Kodeksu Dziedzictwa jest opublikowana na Légifrance – oficjalnej witrynie rządu francuskiego, gdzie udostępniane są przepisy, regulacje i informacje prawne. Zob. Légifrance, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006074236?etatTexte=VIGUEUR&etatTexte=VIGUEUR_DIFF [dostęp: 16.10.2020].

ści lat po jej uchwaleniu. Zastąpiono ją ustawą z 15 lipca 2008 r. Uzasadniając potrzebę wprowadzenia nowego przepisu, podnoszono, jak zawsze w takich okolicznościach, konieczność dostosowania prawa archiwalnego do wyzwań współczesności oraz przystosowania do nowych aktów prawnych, które pojawiły się chociażby w prawie obowiązującym w Unii Europejskiej. Niejednokrotnie zauważa się, że związki nowej regulacji z ustawą archiwalną z 1979 r., tj. aktem prawnym ją poprzedzającym, są więcej niż oczywiste. Według przytoczanej już M. Cornu i innych autorów, obowiązujące obecnie prawo archiwalne jest w dużej mierze „produktem” założeń, którymi inspirowali się twórcy ustawy z 1979 r. Ustawa z 15 lipca 2008 r. dotycząca archiwów miała na celu jeszcze większe otwarcie archiwów publicznych dla naukowców i obywateli poprzez zniesienie obowiązującej dotychczas zasady nieudostępniania archiwów publicznych mających mniej niż 30 lat. Zgodnie z nowym prawem, natychmiastowe udostępnianie sporej części zasobów archiwów publicznych stawało się regułą. Odstępstwem od niej są tylko przypadki dokumentów zawierających informacje wymagające większej poufności. Ustawa miała doprowadzić do jeszcze większej poprawy ochrony archiwaliów publicznych i archiwaliów prywatnych. Miała też ułatwiać przekazywanie do archiwów archiwaliów i dokumentacji polityków. Jej zadaniem było unormowanie kwestii przechowywania archiwaliów publicznych przez podmioty prywatne (to problem, który był podnoszony przez administrację archiwalną oraz środowisko archiwistów). Konsekwencją było pozwolenie na zajmowanie się tych firm dokumentacją publiczną w czasie ich użyteczności dla celów administracyjnych. Ustawa dała ponadto podstawy do tworzenia archiwów o charakterze międzykomunalnym i zapewniła ramy prawne dla wspólnego zarządzania nimi przez związki tworzone przez gminy. Za zasadne uznano też, by zaostrzyć i zróżnicować sankcje karne i administracyjne zapewniające ochronę mienia kulturalnego w ogóle, a archiwaliów w szczególności. Nowa regulacja wzbudziła wiele kontrowersji – nie tylko w środowisku archiwalnym. Była przedmiotem gorących polemik jeszcze na etapie tworzenia⁶⁷. Projektowi zarzucano m.in., jeszcze większe niż miało to miejsce w poprzednim przepisie, ograniczenie dostępu do dokumentacji. Ustawa bowiem nie kwestionowała istnienia specjalnych lub autonomicznych rozwiązań dotyczących archiwów wyłączonych spod jej jurysdykcji. Co więcej, ustanowiła nawet nowe wyjątki. Wbrew zapowiedziom, nadawała np. specjalny status archiwom polityków. W ustawie znalazło się pojęcie „archiwów nieudostępnianych”. Wątpliwości do części zapisów zgłosiło Stowarzyszenie Archiwistów Francuskich, które podnosiło brak analizy wpływu ich zastosowania na funkcjonowanie archiwów

⁶⁷ Na przykład opinie prof. Gilles Morina, przedstawiciela użytkowników Archiwum Narodowego, oraz prof. Bruno Delmasa z École nationale des Chartes. Zob.: *Les archives en France. Bouleversements et controverses*, „Histoire@Politique” 2008, vol. 5, nr 2, <https://www.cairn.info/revue-histoire-politique-2008-2-page-0.htm> [dostęp: 20.09.2020]; *Archives*, „Vingtième Siècle. Revue d’histoire” 2014, vol. 121, nr 1, s. 133–143.

publicznych. Szczególnie ostro Stowarzyszenie skrytykowało wspomnianą już wyżej zasadę trwałego nieudostępniania niektórych dokumentów, a także przyznania autonomii archiwom Zgromadzenia Narodowego i Senatu. Ten ostatni zapis uznano wręcz za przepis paradoksalny, przypomnieć bowiem należy, że archiwum Zgromadzenia Narodowego w 1790 r. dało początek Archiwum Narodowemu. Stowarzyszenie apelowało o zobowiązanie regionów do przyjęcia odpowiedzialności za zarządzanie swoimi archiwami i ich przechowywanie oraz zwrócenie większej uwagi na zagadnienia archiwów komunalnych, w tym prowadzonych wspólnie przez kilka jednostek samorządowych. Stowarzyszenie podnosiło też kwestię, że wobec zniknięcia pojęcia „spółki publicznej”, które w rzeczywistości nie odpowiada statutowej formie spółki, sprawić należy, aby archiwa firm stały się przedmiotem rzeczywistej uwagi ze strony państwa. Powinna być ona realizowana zarówno w kontekście naukowej i technicznej kontroli archiwów publicznych, jak i ochrony archiwów prywatnych we Francji⁶⁸. Część uwag uznano za trafne i wprowadzono do ustawy w trakcie jej kolejnych nowelizacji.

Ustawa archiwalna z 2008 r. jest zdecydowanie obszerniejsza od swojej poprzedniczki, pomimo że, jak już wskazano, została oparta nie tylko na jej tekście, ale i „duchu”. Podkreślić też należy, że od chwili jej wprowadzenia w życie przeszła ona kilka poważnych nowelizacji, które zostały przeprowadzone w latach: 2013, 2015, 2016 (aż trzykrotnie), 2017, 2018 i 2019 (ostatnia 18 września). Poniżej ograniczymy się do omówienia tylko niektórych jej zapisów. W porównaniu do ustawy z 1979 r., część zmian miała jedynie „kosmetyczny” charakter. Dotyczy to np. uaktualnienia definicji materiałów archiwalnych, w której stwierdzono, że „Archiwa to wszystkie dokumenty, w tym dane, niezależnie od ich wieku, miejsca przechowywania, formy i nośnika, wytworzone czy też otrzymane przez jakąkolwiek osobę fizyczną albo prawną oraz przez jakąkolwiek służbę lub organ publiczny czy prywatny w trakcie wykonywania ich czynności”⁶⁹. Elementem nowym jest natomiast regulacja mówiąca, że organem kreującym politykę archiwalną w państwie jest „Wyższa Rada Archiwów podlegająca ministrowi właściwemu do spraw kultury, która doradza w sprawach polityki prowadzonej odnośnie do archiwów publicznych i prywatnych”⁷⁰. Uzupełniono też zapis artykułu określającego, jak należy traktować archiwa publiczne poprzez wprowadzenie informacji o odrębnym traktowaniu akt i dokumentów zgromadzeń parlamentarnych – postępowanie z nimi reguluje inny akt prawny. W ustawie zamieszczono regulacje odnoszące

⁶⁸ L'ASSOCIATION DES ARCHIVISTES FRANÇAIS. L'AAF se prononce sur le projet de loi d'archives, <https://www.archivistes.org/L-AAF-se-prononce-sur-le-projet-de> [dostęp: 20.09.2020].

⁶⁹ Code du patrimoine, Livre II: Archives, Article L211-1, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_1c/LEGITEXT000006074236/LEGISCTA000006129161/#LEGISCTA000006129161 [dostęp: 10.10.2020].

⁷⁰ Ibidem.

się do własności archiwów publicznych: Nikt nie może posiadać publicznych archiwów bez prawa i tytułu. Właściciel dokumentu, administracja archiwum lub jakikolwiek właściwy urząd archiwów publicznych może wszcząć powództwo o odzyskanie archiwów publicznych, powództwo o stwierdzenie nieważności jakiejkolwiek czynności dokonanej z naruszeniem prawa⁷¹. Stosowny przepis określa sposób selekcji dokumentacji, co odbywa się pod koniec okresu ich bieżącego użytkowania. Wykazy dokumentów przeznaczonych do wybrakowania oraz sposób jego przeprowadzenia są ustalane w drodze porozumienia między organem, który je wytworzył lub otrzymał, a administracją archiwalną⁷². Dodać należy, że w wypadku, gdy archiwa publiczne zawierają dane osobowe, należy określić, które z nich mają być przechowywane oraz które nie są przydatne dla celów administracyjnych lub nie mają znaczenia naukowego, statystycznego czy też historycznego, w związku z czym mogą zostać usunięte. Kategorie danych, które mają być wybrakowane, jak również warunki ich usunięcia, są ustalane w drodze porozumienia między organem, który sporządził lub otrzymał takie dane, a administracją archiwów⁷³. Nowe prawo odniosło się do archiwów władz lokalnych, grup władz lokalnych i regionów. Określono, że są one właścicielami swoich archiwów. Dbają o ich przechowywanie, jednak mogą również na mocy umowy powierzyć je służbie archiwalnej tego departamentu, w którym znajduje się stolica regionu⁷⁴. Grupy władz lokalnych są właścicielami swoich archiwów i są odpowiedzialne za ich przechowywanie. Powierzyć je mogą służbie archiwalnej jednej z gmin członkowskich grupy lub zdeponować we właściwej departamentalnej służbie archiwalnej. Oddanie akt w depozyt departamentalnej służbie archiwalnej nakazuje prefekt automatycznie, w razie stwierdzenia, że archiwalia nie zostały należycie zabezpieczone⁷⁵. Władze lokalne korzystają z pomocy finansowej państwa w celu przechowywania i rozbudowy swoich archiwów. Archiwa departamentalne finansowane przez departament są zobowiązane do przyjmowania i zarządzania archiwami zdecentralizowanych służb państwa mających siedzibę w departamencie. To obowiązek, którego wykonanie jest jednak rekompensowane przez państwo. Analogicznie potraktowano inne archiwa publiczne utworzone na terenie departamentu, a także archiwa gmin, których władze zostały zobowiązane lub zdecydowały o złożeniu swoich materiałów w formie depozytu w archiwach departamentalnych. Te ostatnie mogą również przejmować do zasobu archiwalia prywatne⁷⁶. Do obowiązującej od wielu już lat zasady, że dokumentacja gmin liczących mniej niż 2000 mieszkańców jest

⁷¹ Ibidem, Article L211-2-1.

⁷² Ibidem, Article L212-2.

⁷³ Ibidem, Article L212-3.

⁷⁴ Ibidem, Article L212-6.

⁷⁵ Ibidem, Article L212-6-1.

⁷⁶ Ibidem, Article L212-7 – L212-8.

deponowana w archiwach departamentalnych, dodano możliwość czasowego przechowywania takich materiałów w archiwach międzygminnych, wspólnych dla kilku jednostek samorządowych, lub w konkretnym archiwum, wskazanym wtedy przez członków takiej grupy. W wypadku stwierdzenia zagrożenia dokumentów o szczególnym znaczeniu historycznym nieodpowiednimi warunkami ich przechowywania prefekt może wezwać gminę do naprawy sytuacji poprzez podjęcie wszelkich wskazanych przez niego działań naprawczych. Jeżeli gmina ich nie podejmie, może on automatycznie zarządzić przekazanie tych dokumentów do archiwum departamentalnego, niezależnie od wielkości gminy i wieku dokumentów. Prawo własności akt zdeponowanych należy nadal do gminy, bez zgody jej rady nie można też przeprowadzać brakowania dokumentacji⁷⁷. Ustawa powieliła większość obowiązujących już wcześniej rozstrzygnięć dotyczących archiwów prywatnych, które są przedmiotem zainteresowania ze względu na ich walor cennych źródeł historycznych. Ich kwalifikacja do tej kategorii odbywa się na wniosek administracji archiwalnej w drodze decyzji organu administracyjnego. Nie oznacza to jednak przeniesienia na państwo prawa ich własności. Na wycofanie archiwów prywatnych z grupy archiwów posiadających znaczenie historyczne niezbędna jest także decyzja administracyjna. Ponadto, bez zgody administracji archiwów, materiały posiadające walor cennych dla badań historycznych nie mogą być poddawane żadnym operacjom, które mogłyby je zmodyfikować lub zmienić, nie można ich podzielić ani wyłączać. Wszelkie prace nad takimi archiwaliami są wykonywane za zgodą administracji archiwalnej i pod jej naukową oraz techniczną kontrolą. Nadal też powinna być ona informowana o zamiarze zbycia przez właścicieli takich materiałów. Wywóz archiwaliów za granicę, z wyjątkiem wywozu czasowego, jest zakazany. W tym drugim wypadku należy wykonać kopie wywożonych dokumentów, a koszt ich ponosi wnioskodawca i korzystający⁷⁸.

Jedna z najważniejszych, a zarazem budzących ogromne zainteresowanie, części ustawy dotyczy sygnalizowanych już wcześniej kwestii dostępności archiwaliów. Przypomnieć należy, że według rozwiązań sprzed 2008 r., obowiązywała zasada polegająca na nieujawnianiu archiwów publicznych mających mniej niż 30 lat. Zapisy nowej ustawy ustalają zaś natychmiastową dostępność zasobu zgromadzonego w archiwach publicznych. Nadal jednak pozostawiono pewną liczbę odstępstw, wymagających mniej lub bardziej wydłużonych okresów nieudostępniania dla archiwaliów publicznych. W tym właśnie kontekście ustawa jest przedstawiana jako tekst kompromisowy, a jej konsekwencje są niekiedy uznawane za niebezpieczne dla wolności badań naukowych. Za niepokojący precedens uznawana jest szczególnie „ochrona prywatności”. Jej stosowanie uzasadnia bowiem nie tylko terminy dostępności części dokumentacji, ale

⁷⁷ Ibidem, Article L212-11 – L 212-14.

⁷⁸ Ibidem, Article L212-15 – L212-29.

sprzyja też arbitralności wydawanych w tym zakresie decyzji administracyjnych uniemożliwiających zapoznanie się z nią⁷⁹.

Wśród dokumentacji zakwalifikowanej do grupy rzeczowej „polityka publiczna, sprawy zagraniczne, obrona i bezpieczeństwo” nowe terminy, po których udostępnianie zostało umożliwiające, zostały nieznacznie tylko skrócone. Obowiązujący dotychczas okres niedostępności, wynoszący od 30 do 60 lat, w przypadku tajemnicy obrad rządu i odpowiedzialnych organów władzy wykonawczej został ograniczony do 25 lat. Tak samo zostały potraktowane dokumenty dotyczące polityki zagranicznej kraju oraz jego waluty i budżetu. Nie dziwi, że niewielkie tylko zmiany zaproponowano w odniesieniu do dokumentacji zawierającej informacje z zakresu: obrony narodowej, fundamentalnych interesów państwa, prowadzonej polityki zagranicznej oraz bezpieczeństwa państwa i bezpieczeństwa publicznego. W tych przypadkach okres, po którym można się ubiegać o dostęp, został skrócony z 60 do 50 lat. Całkowitą nowością jest natomiast to, że ustawa uniemożliwia wgląd do archiwów publicznych, których udostępnienie może wiązać się z rozpowszechnianiem informacji pozwalających na projektowanie, wytwarzanie, używanie lub lokalizowanie broni jądrowej, biologicznej, chemicznej lub innej broni bezpośrednio lub pośrednio skutkującej zniszczeniami na analogicznym poziomie⁸⁰. Ustawa wprowadza jednak możliwość wcześniejszego dostępu do dokumentów z archiwów publicznych przed upływem wskazanych wyżej terminów. Może być on udzielony osobom, które o to wnioskuje i przedstawią stosowne do tego uprawnienia. Udostępnienie powinno być realizowane w takim zakresie, aby zapoznanie się z dokumentami nie prowadziło do nadmiernej szkody dla interesów, które prawo miało chronić. Administracja archiwów może również, po uzgodnieniu z organem, z którego pochodzą dokumenty, zdecydować o wcześniejszym ich udostępnieniu⁸¹. Dopiero po 100 latach od daty ostatniego dokumentu umieszczonego w aktach lub po 25 latach od daty śmierci osoby zainteresowanej można udostępniać dokumenty objęte tajemnicą obrony narodowej, których ujawnienie może zagrozić bezpieczeństwu osób wskazanych imiennie lub łatwych do zidentyfikowania. Pięćdziesięcioletni termin niedostępności dotyczy dokumentów związanych z budową, wyposażeniem i eksploatacją robót, budynków lub części budynków służących do przetrzymywania osób lub zwykle przyjmujących zatrzymanych. Okres ten liczony jest od zakończenia powierzenia przedmiotowych robót budowlanych, budynków lub ich części do tych celów⁸².

Po 25 latach możliwy stał się dostęp do informacji zawartych w: opiniach Rady Państwa i sądów administracyjnych, dokumentach Trybunału Obrachun-

⁷⁹ V. Duclert, *L'état et les archives. Question démocratique, réponse constitutionnelle*, „Pouvoirs” 2015, nr 153, s. 42.

⁸⁰ Code du patrimoine, Livre II: Archives, Article L213-1 – L213-2.

⁸¹ Ibidem, Article L213-3.

⁸² Ibidem, Article 213-2.

kowego oraz regionalnych izb kontroli, aktach rozpatrywanych skarg skierowanych do Mediatora Republiki, dokumentach poprzedzających sporządzenie raportów akredytacyjnych dla zakładów opieki zdrowotnej oraz raportów z audytów placówek ochrony zdrowia. Zmiany w dostępności dotyczyły też ekonomiki i skarbowości. Tajemnica handlowa i przemysłowa, obowiązująca dotychczas przez okres od 30 do 60 lat, została skrócona do 25 lat. W podobny sposób potraktowano dokumenty sporządzone w ramach umów o świadczenie usług, z wyjątkiem terminów 50 i 75 lat, dla których zaczął obowiązywać nowy, trzydziestoletni okres niedostępności; w pozostałych przypadkach zastosowano 25 lat niedostępności. Materiały powstałe w wyniku poszukiwań przestępstw podatkowych i celnych, dotychczas niedostępne przez okres od 30 do 60 lat, mogą być przedmiotem badań po 25 latach. Podobne rozstrzygnięcia zapadły w odniesieniu do dokumentacji statystycznej, która w większości także stała się dostępna po 25 latach oraz dokumentacji zawierającej dane z życia prywatnego. W tym ostatnim przypadku skrócono z 60 do 50 lat okresy braku dostępu do dokumentów, których ujawnienie naruszało ochronę prywatności oraz dokumentów, mogących zaszkodzić danej osobie fizycznej, zawierających oceny lub sądy ją wartościujące bądź ujawniające jej zachowanie. Dla akt personalnych wyznaczono nowy termin udostępniania, z dotychczasowych 120 lat (liczonych od daty urodzenia) do 50 lat od chwili zamknięcia akt lub 25 lat od śmierci osoby, której akta dotyczą. Zmiany zostały wprowadzone w odniesieniu do akt wymiaru sprawiedliwości. O informacje z akt śledztw prowadzonych przez policję można się ubiegać po 75 latach od ich zakończenia lub 25 latach od chwili śmierci podejrzanego (wcześniejszy okres karencji wynosił 100 lat). Akta dochodzeń policyjnych zawierające informacje z zakresu prywatności życia seksualnego oraz dokumentacja śledztw sądowych dotyczących nieletnich, które były niedostępne przez 100 lat, utrzymały ten okres. Nowym rozwiązaniem stała się natomiast możliwość ich wykorzystania po 25 latach od śmierci osób, których dotyczą. Dokumentacja spraw wniesionych do sądów (z wyłączeniem wyroków i wykonywania wyroków), dotychczas niedostępna przez 100 lat, teraz stała się dostępna po 75 latach lub 25 latach od śmierci podsądnego. Zmiany w dostępie dotknęły akt stanu cywilnego. Rejestry urodzenia można udostępniać (zamiast po dotychczasowych 100 latach) 75 lat od zamknięcia rejestrów; to samo dotyczy rejestrów małżeństw. Natomiast bez zmian, czyli natychmiast po powstaniu, stały się dostępne akta zgonów. W ustawie znajdujemy odniesienia do traktowania i udostępniania dokumentacji medycznej. Na 25 lat od daty śmierci danej osoby określono czas niedostępności dokumentów, których ujawnienie naruszać może tajemnicę lekarską. Jeżeli data śmierci nie jest znana, termin ten ustalono na 120 lat od daty urodzenia danej osoby⁸³.

⁸³ Ibidem. Zob. też.: V. Duclert, *L'état et les archives...*, s. 41.

Naruszenie regulacji wprowadzonych ustawą, w zależności od popełnionego wykroczenia lub przestępstwa, podlega karze. Przykładowo złamanie przez urzędnika lub pełnomocnika odpowiedzialnego za gromadzenie lub przechowywanie archiwów warunków przechowywania lub udostępniania archiwów prywatnych podlega karze jednego roku więzienia i grzywnie w wysokości 15 000 euro. Osoba posiadająca archiwa ze względu na swoją funkcję publiczną, która przenosi lub wycofuje całość lub części tych archiwów, niszczy je bez uprzedniej zgody administracji archiwów, podlega karze trzech lat pozbawienia wolności i grzywnie w wysokości 45 000 euro. Prawo dopuszcza również karę w postaci konfiskaty dokumentów. Zniszczenie przez właściciela archiwów prywatnych o wartości historycznej podlega karze trzech lat więzienia i grzywnie w wysokości 45 000 euro. Podobnie kara grzywny jest stosowana wobec osób, które naruszają przepisy związane z obrotem archiwami lub przeprowadzają bez zezwolenia jakiegokolwiek operacje mogące zmodyfikować lub zmienić zawartość dokumentów posiadających znaczenie historyczne. Przestępstwem jest zmiana miejsca ich przechowywania bez uzyskania zezwolenia. Dotkliwą karą za dopuszczenie się niedozwolonych czynów (wskazanych w kilku artykułach Kodeksu Karnego) jest zakaz wstępu do pomieszczeń, w których są udostępniane dokumenty z archiwów publicznych, czyli zakaz wstępu do archiwów. Maksymalny czas stosowania takiego środka wynosi pięć lat⁸⁴.

Nową częścią obowiązującej ustawy jest określenie sposobu postępowania z dokumentacją audiowizualną proveniencji sądowej. Stanowi ona, że przesłuchania publiczne przed sądami mogą być przedmiotem nagrania audiowizualnego lub dźwiękowego, jeżeli wykonanie nagrania leży w interesie badań i tworzenia historycznych archiwów wymiaru sprawiedliwości. Ustawa reguluje, kto decyduje o nagraniu przesłuchania. Nagranie można przeprowadzić tylko w warunkach, które nie wpływają na prawidłowy przebieg postępowania lub swobodne wykonywanie prawa do obrony. W razie nieprzestrzegania tych postanowień, przewodniczący rozprawy może sprzeciwić się nagraniu lub czasowo je przerwać. Nagrania są przesyłane do archiwów Francji, odpowiedzialnych za ich przechowywanie, a przewodniczący przesłuchania zgłasza, w stosownych przypadkach, wszelkie incydenty, które miały miejsce podczas ich tworzenia⁸⁵. Udostępnianie i powielanie nagrań audiowizualnych lub dźwiękowych możliwe jest do celów badań historycznych lub naukowych i wymaga zezwolenia. Zwielokrotnianie lub rozpowszechnianie, w całości lub w części, nagrania przesłuchań w procesie o zbrodni przeciwko ludzkości może być dozwolone już z chwilą jego zakończenia. Po 50 latach reprodukcja i dystrybucja nagrań audiowizualnych lub dźwiękowych jest bezpłatna⁸⁶.

⁸⁴ Code du patrimoine, Livre II: Archives, Article L214-1 – L214-10.

⁸⁵ Ibidem, Article L221-1 – L221-5.

⁸⁶ Ibidem, Article L212-6.

Jak już zauważono, ustawa z 2008 r. i niektóre z jej rozwiązań stały się przedmiotem sporów i gorących dyskusji. Ich efektem jest przygotowany tradycyjnie specjalny raport poświęcony archiwom francuskim. W kwietniu 2011 r. opublikowano kolejny dokument tego typu, którego autorem był radca stanu Maurice Quénét. Adresatem dokumentu, zatytułowanego *Jaka będzie przyszłość archiwów Francji? (Quel avenir pour les Archives de France?)*, został ówczesny premier François Fillon. Autor raportu, przygotowując go, był przede wszystkim zobowiązany do udzielenia odpowiedzi na sześć pytań, które w październiku 2010 r. postawił mu szef rządu, a brzmiały one następująco: 1. Jaka jest aktualna sytuacja archiwów państwowych? 2. Jaką formę instytucjonalną powinien przybrać międzyministerialny projekt pilotażowy, aby odpowiadał życzeniom Rady Modernizacji Polityki Publicznej? 3. Jak doprowadzić do zoptymalizowania zarządzania zasobami archiwalnymi przez różne ministerstwa? 4. Jak opracować platformę międzyministerialną dla archiwizacji cyfrowej? 5. W jaki sposób stworzyć portal służący do zunifikowanego dostępu do zasobów zdigitalizowanych? 6. Jak oceniać spuściznę kulturową stanowiącą zasoby archiwalne?⁸⁷ Nie wiadomo, czy zamówienie kolejnego raportu było reakcją na krytykę zmian zarówno w prawie archiwalnym, jak i w organizacji archiwów państwowych. Autorowi raportu nie odpowiadała na pewno organizacja zarządzania archiwami publicznymi, skoro zaproponowała wprowadzenie zmian. Przedstawił aż kilka ich wersji. Jedną z nich było odtworzenie Dyrekcji Archiwów Francji i przywrócenie jej podległości pod Ministerstwo Kultury i Komunikacji, za czym przemawiała tradycja i ogromne przywiązanie do takiego właśnie rozwiązania. Inna z propozycji dotycząca nowej organizacji zarządzania dziedziną archiwalną sprowadzała się do utworzenia stanowiska delegata międzyministerialnego do spraw archiwów. W raporcie za jedno z podstawowych wyzwań stojących przed archiwami francuskimi uznano digitalizowanie i udostępnianie ich zasobów. Zamieszczono w nim też w formie aneksu Zalecenie Rady Europy z 14 listopada 2005 r. proponujące stworzenie i utrzymanie portalu internetowego zapewniającego dostęp do dokumentów i archiwów europejskich, które miały być dostarczane za pośrednictwem służb archiwalnych poszczególnych krajów europejskich. Portal ułatwić miał dostęp do dokumentów z krajów członkowskich oraz instytucji unijnych. Rada Europy proponowała umieszczenie portalu na jednym z serwerów Unii Europejskiej⁸⁸.

Wydawać się mogło, że ostatnia z propozycji M. Quéneta dotyczących organizacji kierownictwa archiwów publicznych miała niewiele szans na realizację, a jednak została zaakceptowana przez władze państwowe. Za dopełnienie

⁸⁷ M. Quénét, *Rapport au Premier ministre Quel avenir pour les Archives de France?*, <https://www.vie-publique.fr/sites/default/files/rapport/pdf/114000194.pdf> [dostęp: 5.08.2020].

⁸⁸ Ibidem.

reformy systemu archiwów francuskich uznano bowiem powołanie przy premierze międzyresortowego delegata do spraw Archiwów Francji, a dekret w tej sprawie został wydany 12 kwietnia 2012 r. Funkcję delegata powierzono Dyrektorowi Generalnemu ds. Dziedzictwa, zainstalowanemu w Ministerstwie Kultury i Komunikacji⁸⁹. Został on upoważniony do przygotowania propozycji polityki państwa w sprawach archiwalnych, a także kierowania i koordynowania działaniami administracji państwowej w tym zakresie. W szczególności delegat: 1) opracowuje i przedkłada Prezesowi Rady Ministrów do zatwierdzenia wspólne ramy strategii modernizacji archiwów i zarządzania wydajnością w tym obszarze; 2) proponuje Prezesowi Rady Ministrów działania, które mogą być podzielone między kilka organów administracji państwowej lub między administrację państwową i inne jej organy, w szczególności dotyczące budowy lub remontu budynków archiwalnych, archiwizacji cyfrowych pierwotnych danych publicznych, digitalizacji archiwów i udostępniania *online* archiwów cyfrowych lub zdigitalizowanych i proponuje zarządzanie tymi działaniami; 3) konsultuje i opiniuje dla zainteresowanych ministrów projekty ich administracji lub organów przez nich nadzorowanych, koszty odnoszące się do: a) budowy lub remontu budynków archiwalnych; b) archiwizacji cyfrowej danych publicznych; c) digitalizacji archiwów lub udostępniania cyfrowych lub zdigitalizowanych archiwów *online*. Wspomniane wnioski i opinie są przedstawiane Prezesowi Rady Ministrów, zainteresowanym ministrom oraz ministrowi właściwemu do spraw budżetu. W razie potrzeby delegat może zwrócić się do wydziałów archiwalnych Ministerstwa Obrony oraz Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Europejskich. Delegat przewodniczy Międzyresortowemu Komitetowi ds. Archiwów Francji, który jest odpowiedzialny za politykę państwa w sprawach archiwalnych, kieruje i koordynuje działaniami administracji państwowej w tym zakresie⁹⁰.

Powołanie delegata do spraw Archiwów Francji oraz Międzyresortowego Komitetu ds. Archiwów nie jest na pewno ostatnim słowem w nowej organizacji administracji archiwalnej Republiki Francuskiej czy szerzej – w prawnych rozwiązaniach dotyczących jej archiwów. Już dwa lata od tego ważnego wydarzenia, podczas inauguracji nowego Centrum Archiwów Narodowych w Pierrefitte-sur-Seine, ówczesny prezydent Republiki François Hollande zapowiedział wszczęcie w 2014 r. dyskusji nad nową kompleksową ustawą o dziedzictwie. Jeśli dojdzie do zmian w Kodeksie Dziedzictwa, to nie ominą one z pewnością prawa archiwalnego, które na nowo wyznaczy zasady traktowania francuskich archiwów i dostępu do ich zasobów⁹¹. Czekają na nie wszyscy użytkownicy archiwów oraz opiekunowie ich zasobu. Póki co, zarówno jedni, jak i drudzy są zwolennikami prowadzenia

⁸⁹ Décret n° 2012-479 du 12 avril 2012 relatif au délégué interministériel aux Archives de France et au comité interministériel aux Archives de France, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000025687645/2020-10-25/> [dostęp: 25.10.2020].

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ *Archives...* op.cit., s. 133.

badań oraz analizowania efektów wprowadzonych rozwiązań prawnych⁹². Służyć im powinno organizowane konferencji naukowych i publikowanie ich efektów. Niezbędne są pogłębiona refleksja oraz szeroko zakrojona dyskusja. W tym też duchu rozpatrywać należy dociekania Marii Cornu, prawniczki i dyrektorki badawczej we francuskim CNRS specjalizującej się w prawie dziedzictwa kulturowego. Jedną z jej publikacji, cytowaną już w niniejszym artykule, zatytułowana *Czy ustawa o archiwach powinna zostać zmieniona? (Faut-il réviser le droit des archives?)*, jest dowodem prowadzenia takiej dyskusji⁹³.

Źródła

- Arrêté du 21 janvier 1988 portant création du Conseil supérieur des archives, [dostęp: 25.10.2020].
- Code du patrimoine, Livre II: Archives, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/section_lc/LE-GITEXT000006074236/LEGISCTA000006129161/#LEGISCTA000006129161 [dostęp: 25.10.2020].
- Décret n° 2002-95 du 23 janvier 2002 portant création du comité interministériel des Archives de France, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT00000409363> [dostęp: 25.10.2020].
- Décret n° 2009-1124 du 17 septembre 2009 modifiant le décret n°79-1037 du 3 décembre 1979 relatif à la compétence des services d'archives publics et à la coopération entre les administrations pour la collecte, la conservation et la communication des archives publiques <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000021044993> [dostęp: 25.10.2020].
- Décret n° 2012-479 du 12 avril 2012 relatif au délégué interministériel aux Archives de France et au comité interministériel aux Archives de France, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000025687645/2020-10-25> [dostęp: 25.10.2020].
- Décret n° 79-1035 du 3 décembre 1979 relatif aux archives de la défense, [w:] Nouveaux textes relatifs aux archives, Paryż 1982.

---

⁹² Sześć lat po wprowadzeniu nowych rozwiązań prawnych ich skutki zostały przeanalizowane, a efekty opublikowane na łamach specjalnego numeru „La Gazette des archives”, nr 234, 2014, który ukazał się pod tytułem *Prawo archiwów publicznych, między trwałością a zmianami (Le droit des archives publiques, entre permanence et mutations)*. Zob.: ASSOCIATION DES ARCHIVISTES FRANÇAIS. Publications. la Gazette des archives, <https://www.archivistes.org/Le-droit-des-archives-publiques> [dostęp: 5.09.2020].

⁹³ M. Cornu, op.cit., s. 49–62. Cornu jest też współredaktorką publikacji wydanej w 2016 r., będącej pokłosiem konferencji poświęconej genezie prawa archiwalnego, zorganizowanej w Archiwum Narodowym Francji 13–14 listopada 2014 r. Zob.: *Les Archives et la genèse des lois*, red. M. Cornu, J. Fromageau, Y. Potin, Harmattan, Paryż 2016. Bardzo niedawno (3 grudnia 2019 r.) przy współudziale Komisji Historycznej Ministerstwa Kultury i Komunikacji zorganizowana została kolejna konferencja poświęcona różnym aspektom prawa archiwalnego, która została zatytułowana *Prawo archiwalne z 1979 r. – geneza, reperkusje prawne i ewolucje*. Zob. Mémoloi. Programme de Recherche sur la Mémoire des Grandes Lois Patrimoniales, <https://memoloi.hypotheses.org/1575> [dostęp: 20.09.2020].

- Décret n° 79-1037 du 3 décembre 1979 relatif à la compétence des services d'archives publiques et à la coopération entre les administrations pour la collecte, la conservation et la communication des archives publiques, [w:] Nouveaux textes relatifs aux archives, Paryż 1982.
- Décret n° 79-1039 du 3 décembre 1979 relatif à la délivrance de visas de conformité des copies, reproductions photographiques et extraits des documents conservés dans les dépôts d'archives publiques, [w:] Nouveaux textes relatifs aux archives, Paryż 1982.
- Décret n° 79-1040 du 3 décembre 1979 du 3 décembre 1979 relatif à la sauvegarde des archives privées présentant du point de vue de l'Histoire un intérêt public, [w:] Nouveaux textes relatifs aux archives, Paryż 1982.
- Décret n° 80-975 du 1 décembre 1980 relatif aux archives du ministère des affaires étrangères, [w:] Nouveaux textes relatifs aux archives, Paryż 1982.
- Décret n° 79-1038 du 3 décembre 1979 relatif à la communicabilité des documents d'archives publiques, [w:] Nouveaux textes relatifs aux archives, Paryż 1982.
- Loi n° 79-18 du 3 janvier 1979 sur les archives, [w:] Nouveaux textes relatifs aux archives, Paryż 1982.
- Organisation du ministère de la culture et de la communication (services de la culture). Direction des archives de France, [w:] Nouveaux textes relatifs aux archives, Paryż 1982.

Bibliografia

- Archives*, „Vingtième Siècle. Revue d'histoire” 2014, vol. 121, nr 1.
- Archives départementales, communales et hospitalières*, „Bibliothèque de l'École des chartes” 1882, t. 43.
- Borowicz I., *Francuska ustawa archiwalna*, „Archeion” 1982, t. 73, s. 263–267.
- Bubenicek M., Poncet O., Bédague J.-Ch., *L'École nationale des chartes. 200 ans au service de l'Histoire*, Paryż 2020.
- Circulaire du ministre de l'Intérieur sur le cadre de classement des archives communales modernes (20 novembre 1879.)*, „Bibliothèque de l'École des chartes” 1879, t. 40.
- Cornu M., *Faut-il réviser le droit des archives? Retour sur l'histoire d'un chantier législatif*, „Pouvoirs” 2015, nr 153.
- Duchéin M., *Législation et structures administratives des Archives de France, 1970–1988*, “La Gazette des archives”, 1988, nr 141: *Les archives françaises à l'horizon de l'an 2000 (études rassemblées à l'occasion du XIe Congrès international des Archives, Paris, 22–26 août 1988)*.
- Duchéin M., *Requiem pour trois lois défuntes*, „La Gazette des Archives” 1979, nr 104.
- Duclert V., *L'état et les archives. Question démocratique, réponse constitutionnelle*, „Pouvoirs” 2015, nr 153.
- Duclert V., *République et archives*, „Revue française d'administration publique” 2002, nr 102.
- G. Braibant, *Les Archives en France, rapport remis au Premier ministre*, La Documentation française, Paryż 1996.
- Galland B., *L'archivistique française à l'épreuve du temps*, „Archives” 2002–2003, vol. 34, nr 1 i 2.
- La pratique archivistique française*, sous la direction de Jean Favier, Paryż 1993.

- Lauvernier J., *Mettre en ordre les archives des départements: genèse et élaboration du cadre de classement des Archives départementales*, „La Gazette des archives” 2013, nr 229.
- Les archives de la France leurs vicissitudes pendant la Révolution leur régénération sous l'Empire par le marquis de Laborde directeur général des archives de l'Empire membre de l'Institut*, Paryż 1867.
- Les archives de la France ou histoire des archives de l'empire, des archives des ministères, des départements des communes des hopitaux, des greffes des notaires, etc. contenant l'inventaire d'une partie de ces dépôts par Henri Bordier*, Paryż 1855.
- Les archives en France. Bouleversements et controverses*, „Histoire@Politique” 2008, vol. 5, nr 2, <https://www.cairn.info/revue-histoire-politique-2008-2-page-0.htm> [dostęp: 25.10.2020].
- Loi sur les archives communales*, „Bibliothèque de l'École des chartes” 1924, t. 85.
- Mady J., *Les versements des services centraux aux Archives nationales*, „La Gazette des archives” 1959, nr 25.
- Mahieu B., *Un projet de Napoleon, Direction des Archives de France, Batiments d'Archives Vingt ans d'architecture francaise 1965–1984*, Paryż 1986.
- Ordonnance royale du 22 février 1821 portant création d'une École des chartes*, „Bibliothèque de l'École des chartes”, 1839–1840, t. 1.
- Pelissonnier G., Perreur J., *Polityka decentralizacji administracyjnej we Francji w latach 1950–1983*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1984, r. 46, z. 4.
- Pia Donato M., *Des hommes et des chartes sous Napoleon. Pour une histoire politique des archives de l'empire (1809–1814)*, „Annales historiques de la revolution francaise” 2015, nr 382/X–XII.
- Poinsotte V., *À propos de la réglementation des archives médicales hospitalières*, „La Gazette des archives” 1994, nr 167: *Les archives de la santé (actes de la journée d'études de l'AAF, Paris, 28 janvier 1994)*.
- Principes directeurs pour une loi sur les archives historiques et les archives courantes [Articles indispensables sur la législation archivistique]*, „Janus” 1997, z. 1.
- Quénéat M., *Rapport au Premier ministre Quel avenir pour les Archives de France?*, <https://www.vie-publique.fr/sites/default/files/rapport/pdf/114000194.pdf> [dostęp: 25.10.2020].
- Rapport au Roi sur les archives departementales et communales*, Paryż 1841.
- Santoni P., *Archives et violence. A propos de la loi du 7 messidor an II*, „La Gazette des archives” 1989, nr 146–147.
- Strzykowski K., *Zespoły a zbiory. Kształtowanie zasobu i jego opracowanie w archiwach, Zasada zespołowości w praktyce archiwów państwowych. Studia i materiały*, red. E. Rosowska, Warszawa 2017, s. 49–59.
- Wikipedia. *Droit archivistique en France*, https://fr.wikipedia.org/wiki/Droit_archivistique_en_France [dostęp: 1.12.2020].